

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

**Факультет соціології і права
Кафедра теорії та практики управління**

До захисту допущено:
В. о. завідувача кафедри
_____ Ростислав ПАШОВ
«__» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня бакалавра

**за освітньо-професійною програмою «Адміністративний менеджмент»
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
на тему: «Стратегії та механізми інституційної протидії дезінформації в
Україні»**

Виконала:

студентка IV курсу, групи АМ-01
Барановська Поліна Дмитрівна _____

Керівник:

доцент кафедри теорії та практики управління, к. філос. н.,
доцент, Дергачов Євген Вікторович _____

Рецензент:

викладач кафедри філософії, к. псих. н.,
Боковець Ольга Ігорівна _____

Засвідчую, що у цій кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць інших
авторів без відповідних посилань.
Студентка _____

Київ – 2024 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Факультет соціології і права

Кафедра теорії та практики управління

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність – 281 Публічне управління та адміністрування

Освітньо-професійна програма «Адміністративний менеджмент»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. завідувача кафедри

_____ Ростислав ПАШОВ

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студенту

Барановської Поліни Дмитрівни

1. Тема роботи «Стратегії та механізми інституційної протидії дезінформації в Україні», керівник роботи Дергачов Євген Вікторович, доцент кафедри теорії та практики управління, к.філос.н., доцент затверджені наказом по університету від «__» _____ 20__ р. №_____

2. Термін подання студентом роботи

3. Об'єкт дослідження – стратегії та механізми інституційної протидії дезінформації в Україні.

4. Предмет дослідження – практики застосування стратегій та інституційних механізмів протидії дезінформації в Україні та їх ефективність у боротьбі з дезінформацією.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

– проаналізувати та систематизувати наукові підходи до визначення понять «дезінформація», «пропаганда», «мізінформація» та «малінформація», що є складовими інформаційних операцій;

– дослідити основні стратегії та принципи боротьби з дезінформацією, які застосовуються в країнах ЄС;

- проаналізувати законодавчі та регулятивні механізми протидії дезінформації в Україні, їхню ефективність та можливі прогалини;
- проаналізувати інституціональні механізми протидії дезінформації в Україні та їх роль у цьому процесі;
- розглянути ініціативи та програми протидії дезінформації в Україні та їхню ефективність;
- вивчити міжнародний досвід у протидії дезінформації та ідентифікувати кращі практики;
- з'ясувати перспективи впровадження кращих практик у протидії дезінформації в Україні та розробити рекомендації щодо цього.

6. Перелік ілюстративного матеріалу: 1 презентація, 2 таблиць та 1 рисунок.

7. Дата видачі завдання «22» квітня 2024 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Конкретизація теми кваліфікаційної роботи (далі – КР) через визначення предмету і об'єкта, мети і завдань, підбір методів дослідження. Вивчення літературних джерел з предмету дослідження. Складання розгорнутого плану КР та обговорення його з науковим керівником.	22.04.2024– 23.04.2024	<i>Виконано</i>
2.	Завершення опрацювання першого розділу. Надання на перевірку першого розділу КР.	24.04.2024– 30.04.2024	<i>Виконано</i>
3.	Завершення опрацювання другого розділу. Надання на перевірку другого розділу КР.	01.05.2024– 12.05.2023	<i>Виконано</i>
4.	Представлення двох розділів КР. Розробка пропозицій та рекомендацій для третього розділу КР.	13.05.2024– 21.05.2024	<i>Виконано</i>
5.	Завершення опрацювання третього розділу. Надання на перевірку третього розділу КР.	22.05.2024– 30.05.2024	<i>Виконано</i>
6.	Оформлення КР відповідно до методичних рекомендацій. Подання КР керівникові для написання відгуку.	31.05.2024– 02.06.2024	<i>Виконано</i>
7.	Попередній захист КР.	03.06.2024– 04.06.2024	<i>Виконано</i>
8.	Перевірка КР на збіг подібності (плагіат).	05.06.2024– 06.06.2024	<i>Виконано</i>
9.	Рецензування КР рецензентом, підготовка презентації.	07.06.2024– 12.06.2024	<i>Виконано</i>
10.	Оформлена (зшита) КР. Оформлена презентація. Підписаний відгук керівника. Підписана рецензія. Всі файли щодо випускової атестації завантажені в іменну Google-папку здобувача ВО.	13.06.2024– 14.06.2024	<i>Виконано</i>
11.	Складання атестаційного екзамену. Захист кваліфікаційної роботи.	17.06.2024– 25.06.2024	<i>Виконано</i>

Студент

Поліна БАРАНОВСЬКА

Керівник

Євген ДЕРГАЧОВ

АНОТАЦІЯ

Барановська П.Д. Стратегії та механізми інституційної протидії дезінформації в Україні. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування, Освітньо-професійна програма «Адміністративний менеджмент». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Кафедра теорії та практики управління. Київ, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню стратегій та механізмів інституційної протидії дезінформації в Україні. Вона містить у собі дослідження теоретичних засад та концептуальних підходів до протидії дезінформації та аналіз наукових підходів до понять «дезінформація», «пропаганда», «мізінформація» та «малінформація», а також розглянуто стратегії та засади боротьби з дезінформацією в ЄС. У роботі проаналізовано український контекст боротьби з дезінформацією, включаючи законодавчі, регулятивні та інституціональні механізми протидії дезінформації. Також розглянуто зарубіжний досвід у боротьбі з дезінформацією. На основі проведеного аналізу надано рекомендації щодо вдосконалення стратегій та механізмів медіаосвіти в Україні з метою підвищення ефективності цього процесу.

Ключові слова: Інформаційні технології, інформаційна війна, гібридна війна, дезінформація, протидія дезінформації.

SUMMARY

Baranovska P. Strategies and mechanisms of institutional counteraction to disinformation in Ukraine. – Qualifying dissertation as a manuscript.

Qualifying dissertation for Bachelor's Degree in Specialty 281 Public Administration and Governance, Educational and Professional Programs «Administrative Management». – National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Department of Management Theory and Practice. Kyiv, 2024.

The qualification work is devoted to the study of strategies and mechanisms of institutional counteraction to disinformation in Ukraine. It includes a study of theoretical foundations and conceptual approaches to countering disinformation and an analysis of scientific approaches to the concepts of “disinformation”, “propaganda”, “misinformation” and “malinformation”, as well as strategies and principles of countering disinformation in the EU. The paper analyzes the Ukrainian context of combating disinformation, including legislative, regulatory and institutional mechanisms for countering disinformation. It also examines foreign experience in combating disinformation. Based on the analysis, the author provides recommendations for improving strategies and mechanisms of media education in Ukraine in order to increase the effectiveness of this process.

Keywords: Information technology, information warfare, hybrid warfare, disinformation, countering disinformation.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІІ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ.....	8
1.1. Вплив інформаційних технологій на інформаційну безпеку та інформаційні війни.....	8
1.2. Наукові підходи до визначення понять «Дезінформація», «Пропаганда», «Мізіінформація» та «Малінформація», як складові інформаційних операцій	15
1.3. Основні стратегії та засади ЄС при боротьбі з дезінформацією	19
Висновок до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ ПРОТИДІІ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	24
2.1. Український контекст у боротьбі з дезінформацією	24
2.2. Законодавчі та регуляторні механізми протидії дезінформації в Україні..	29
2.3. Інституціональні механізми протидії дезінформації в Україні	33
2.4. Ініціативи та програми протидії дезінформації в Україні	38
Висновки до розділу 2.....	41
РОЗДІЛ 3 ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРАЩИХ ПРАКТИК В ПРОТИДІІ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ.....	42
3.1. Аналіз зарубіжного досвіду у протидії дезінформації	42
3.2. Перспективи впровадження кращих практик в Україні	47
Висновки до розділу 3.....	50
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	61

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, СКОРОЧЕНЬ І
ТЕРМІНІВ**

ЗМК	Засоби масової комунікації
ЗУ	Закон України
ІВ	Інформаційні війни
ІКТ	Інформаційно-комунікативні технології
ІО	Інформаційна операція
ІТ	Інформаційні технології

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Дезінформація, як явище сучасного інформаційного простору, набуває все більшої актуальності, особливо в контексті швидкого розвитку цифрових технологій та глобалізації комунікацій. Вона впливає на різні аспекти суспільного життя, зокрема на політичні процеси, соціальну стабільність, національну безпеку та міжнародні відносини. Російсько-українська війна, що триває з 2014 року, характеризується не лише активними бойовими діями, але й масштабною інформаційною війною, яка є частиною ширшої гібридної війни, що ведеться проти України. Гібридна війна включає комбінацію різних методів для досягнення стратегічних цілей без відкритого ведення традиційних бойових дій. У цьому контексті ситуація в Україні є особливо складною через постійні спроби зовнішніх і внутрішніх гравців дестабілізувати країну шляхом поширення неправдивої інформації.

Актуальність дослідження протидії дезінформації в Україні визначається кількома факторами. По-перше, інтенсивність інформаційних атак з боку агресивних держав і груп інтересів постійно зростає. По-друге, суспільство ще не має достатньо ефективних механізмів для розпізнавання та протидії дезінформації. По-третє, з кожним роком зростає важливість формування стійкої інформаційної культури серед громадян.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційну роботу виконано на кафедрі теорії та практики управління факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» згідно з ініціативною темою «Цифрова трансформація державного управління та місцевого самоврядування: виклики та можливості для досягнення Цілей сталого розвитку» (ДР № 0123U101483). В рамках даної ініціативної теми автор досліджує стратегії та механізми інституційної протидії дезінформації в Україні, що є наближеними до дослідження сучасних процесів цифрової

трансформації державного управління, оскільки цифрова трансформація сприяє покращенню інформаційної безпеки, підвищенню прозорості та ефективності державних процесів, а також створенню інноваційних механізмів для виявлення та нейтралізації дезінформації. Інтеграція сучасних цифрових технологій у публічне управління дозволяє більш оперативно реагувати на інформаційні загрози та забезпечувати надійну комунікацію між владою та громадянами, що є ключовим для досягнення Цілей сталого розвитку.

Стан наукової розробленості проблеми.

Вітчизняними та зарубіжними науковцями досліджено різноманітні аспекти пов'язані з протидією дезінформації. Зокрема, значну увагу приділено аналізу інформаційних воєн та взаємозв'язок з інформаційними технологіями. Також, аналізу понять дезінформації, різних його видів, та пропаганди.

Українські науковці, А. П. Квятківська та Н. С. Марценко розглядають інформаційні війни, як важливий інструмент впливу на масову свідомість та політичні процеси, а також виклики і проблемах, які пов'язані з ними [8;10]. Л. М. Дунаєва досліджує дезінформацію та виклики під час російсько-української війни [18]. Зарубіжні науковці також досліджували інформаційні війни та проблеми дезінформації. Поняття та концепції М. Маклуен та М. Лібіскі [6;9]. Але у визначенні основних понять дослідники так і не прийшли до консенсусу.

Мета і завдання дослідження.

Метою цього дослідження є аналіз існуючих стратегій та механізмів протидії дезінформації в Україні, а також розробка рекомендацій щодо їх удосконалення та впровадження нових ефективних підходів.

Відповідно до мети кваліфікаційної роботи були сформульовані основні **завдання дослідження:**

– проаналізувати та систематизувати наукові підходи до визначення понять «дезінформація», «пропаганда», «мізінформація» та «малінформація», що є складовими інформаційних операцій;

- дослідити основні стратегії та принципи боротьби з дезінформацією, які застосовуються в країнах ЄС;
- проаналізувати законодавчі та регулятивні механізми протидії дезінформації в Україні, їхню ефективність та можливі прогалини;
- проаналізувати інституціональні механізми протидії дезінформації в Україні та їх роль у цьому процесі;
- розглянути ініціативи та програми протидії дезінформації в Україні та їхню ефективність;
- вивчити міжнародний досвід у протидії дезінформації та ідентифікувати кращі практики;
- з'ясувати перспективи впровадження кращих практик у протидії дезінформації в Україні та розробити рекомендації щодо цього.

Об'єкт дослідження є стратегії та механізми інституційної протидії дезінформації в Україні.

Предмет дослідження є практики застосування стратегій та інституційних механізмів протидії дезінформації в Україні та їх ефективність у боротьбі з дезінформацією.

Методи дослідження.

У процесі дослідження теми кваліфікаційної роботи були використані загальнонаукові та спеціальні методи, які допомогли всебічно дослідити теоретичні та практичні аспекти протидії дезінформації.

У роботі використовувались такі загальнонаукові методи, як аналіз та синтез, порівняння, дедукція. Для більш детального вивчення та аналізу «дезінформація» було використано аналіз та синтез поняття «інформаційні технології» та «інформаційні війни». Для подальшого вивчення цього поняття було використано порівняльний аналіз понять «дезінформація», «малінформація», «мізінформація» та «пропаганда». Після чого було виокремленні основні стратегії на які спирається ЄС шляхом синтезу отриманої інформації у ході дослідження. У аналізі поточного контексту було використано метод дедукції, в ході якого було досліджено нормативно-правова база,

державні органи, стратегії та ініціативи. Далі за допомогою методу порівняння було досліджено зарубіжний досвід, після чого автором було надано рекомендації щодо удосконалення ініціатив пов'язаних з медіаграмотністю.

Наукова новизна дослідження полягає у наступному:

– обґрунтовано необхідність розмежовувати такі поняття, як «дезінформація», «пропаганда», «мізінформація» та «малінформація», що дозволяє ще більш ефективно реагувати на різні типи інформаційних загроз та забезпечувати надійний захист інформаційного простору країни.

– запропоновано рекомендації, щодо врегулювання законодавчим шляхом, вимоги до суб'єктів, які поширюють інформацію в соціальних мережах.

– надано рекомендації щодо підвищення державної ініціативи ефективності заходів спрямованих на розвиток медіаграмотності.

Структура роботи

Актуальність обраної теми, мета та завдання кваліфікаційної роботи визначили її структуру. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 60 сторінок, у тому числі список використаних джерел на 6 сторінках, що містить 44 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

1.1. Вплив інформаційних технологій на інформаційну безпеку та інформаційні війни

У сучасному світі інформаційні технології стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Всесвіт увійшов у нову еру, відтоді, як інформація почала відігравати ключову роль, економіка базуватися на інформаційних ресурсах, а досягнення політичного успіху здійснюється за рахунок інформаційного впливу на усвідомлення нації та інституціональної взаємодій. Розвиток інформаційного суспільства пов'язаний з необхідністю збору, обробки та передачі великих обсягів інформації, що перетворює її на товар значної вартості. Це спричинило глобальний перехід від індустріального до інформаційного суспільства. Виникнення глобальної мережі Інтернету значно збільшило міжнародну комунікацію у різних сферах людської діяльності. Інформація стала одним з найцінніших ресурсів поруч з традиційними матеріальними ресурсами, такими як нафта та дорогоцінні метали, і процес її обробки можна розглядати, як специфічну технологію.

Таким чином, термін інформаційні технології можна розглядати, виходячи з визначення «інформація» та «технології». Поняття інформації має багато суперечностей, тому що його можна розглядати відштовхуючись від специфіки його використання. Наприклад, Н. В. Макарова розглядає поняття «інформація, як відомості про об'єкти і явища навколишнього середовища, їхніх параметрах, властивостях і стани, які зменшують ступінь невизначеності, неповноти знань» [1].

Але якщо розглядати найбільш поширене, яке сформував В. Ф. Погорілко то воно звучить так: «інформація – це відомості, які передають усним, писемним та іншими шляхами за допомогою умовних сигналів і технічних засобів та розглядаються у контексті її змісту, структурованої організації, та процесів створення, передавання, сприйняття, використання, зберігання тощо» [2].

Таке поняття, як технології також використовується у багатьох галузях, та означає сукупність засобів, процесів, операцій, методів, прийомів, режим роботи, за допомогою яких елементи, які входять у виробництво, перетворюються у вихідні [3, с. 3].

Таким чином, інформаційні технології (ІТ) передбачають ефективне управління інформацією, саме інформаційним потоком та обчислювальною технікою. ЗУ «Про Національну програму інформатизації» зазначає, що «інформаційна технологія – цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування» [4].

В сучасних реаліях ІТ відіграють ключову роль у різних сферах людської діяльності. Використання комп'ютерів у поєднанні зі штучним інтелектом, стало буденним явищем, створюючи нові можливості у всіх сферах життєдіяльності, значно полегшуючи багато аспектів життя. Сучасне суспільство важко уявити без інформаційних технологій, які стали важливим стимулом розвитку світової економіки та інших сфер. Варто зазначити, що ІТ є основним засобом сучасної комунікації, з головною перевагою загальнодоступності. Вони дозволяють легко отримувати доступ до необхідної інформації [3, с 1-3].

Інформаційна насиченість змінила світ, створивши нові проблеми, які раніше було важко передбачити. Сучасне суспільство переповнене потоками інформації, які потребують обробки, і без ІТ його функціонування неможливе, які стали одним з найприбутковіших та найшвидше зростаючих секторів економіки, перетворивши інформацію на важливий виробничий та комерційний ресурс.

Водночас зростання ролі інформаційних ресурсів призвело до появи нових викликів, серед яких однією з найбільших загроз є інформаційні війни (ІВ), які є запорукою гібридних воїн. Розвиток ІТ та ІВ взаємно підсилюють один

одного. Оскільки, на це значно вплинуло поява різних засоби комунікації та трансляції інформації у реальному, що в свою чергу, дозволяє миттєво охопити величезні аудиторії по всьому світу. За допомогою ефективного впливу на потоки інформації можна досягти різноманітних цілей у суспільстві. Керуючи масовою свідомістю через медіа та соціальні мережі, можна впливати на громадську думку, формувати переконання та спрямовувати поведінку широких мас. Такий контроль за інформаційними потоками може мати вирішальне значення для політичних, економічних та соціокультурних процесів у суспільстві [5, с. 41]. За останні два десятиліття ІТ все частіше використовуються у війні, відіграючи значну роль у конфліктах. Інтеграція ІТ у військові операції призвела до фундаментальних змін у веденні бойових дій, що спричинило нову революцію у військовій справі. Інформація стала п'ятою сферою ведення війни, поряд з сушею, морем, повітрям і космосом. Цей перехід до інформаційної війни не лише впливає на військові стратегії, але й піднімає етичні та політичні питання.

Термін був сформульований канадським дослідником М. Маклуеном, який став відомим завдяки своїм дослідженням впливу медіа, як засіб комунікації на аудиторію, зокрема, висунув концепції глобального села [6]. Дослідник висловив тезу, що «Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації» [7]. Ця теза вказує на те, що сучасні конфлікти можуть включати не лише військові дії, але і інтенсивну боротьбу за контроль над інформаційним потоком та інформацією. Вона відображає ідею, що інформація стала ключовим засобом ведення війни, де маніпулювання громадською думкою та медіа може мати такий же значимий вплив, як і військові дії на полі бою. Таким чином, інформаційна війна стає важливим аспектом сучасних конфліктів, де контроль над інформацією є однією з головних стратегій. Але допоки не має сталого сформованого визначення, оскільки точаться певні дискусії між науковцями.

За визначенням «інформаційна війна – це операція, яка проводиться з метою отримання інформаційної переваги над супротивником. Полягає в контролі власного інформаційного простору, захисту доступу до власної інформації, при

отриманні та використанні інформації опонента, руйнуванні їх інформаційних систем та порушення інформаційного потоку. На відміну від тактичного ведення війни, інформаційні війни часто не розкривають мету, а діють на послаблення іншої сторони» [8, с. 41].

Дослідник, інформаційних технологій та як вони пливають на внутрішню інформаційну безпеку, М. Лібіскі вважав, що під визначення інформаційної війни можна вважати сукупність методів збору, передачі, захисту інформації, а також використання різних видів маніпуляції з метою нав'язування противнику його слабкості. Та формував концепцію сучасних інформаційних воєн, які включають наступні елементи, такі як:

- електронна війна (Electronic Warfare) [9, с. 27-31]. Це використання радіохвиль, інфрачервоних пристроїв або кабелів для завад, розвідки та знищення ворожих комунікаційних систем.
- війна на основі розвідки (Intelligence Based Warfare) [9, с. 19-23]. Це форма бойових дій, в основі якої лежить використання розвідувальної інформації для планування та виконання операцій.
- хакерська війна (Hacker Warfare) [9, с. 49-61]. Це використання хакерських методів та технік для атак на комп'ютерні системи і мережі противника з метою завдання шкоди інформаційному простору та викриття чутливої інформації.
- командно-контрольна війна (Command and Control Warfare) [9, с. 9-15]. Це військова стратегія, що використовується для зниження або перешкоджання здатності противника до керування своїми військами та зброєю.
- психологічна війна (Psychological Warfare) [9, с. 35-45]. Це використання психологічних методів та технік для впливу на ворожі війська, цивільне населення та власний персонал для досягнення військових цілей.
- економічна війна (Economic Warfare) [9, с. 67-72]. Це використання економічних методів та моделей, таких як санкції або торгові обмеження, для здійснення тиску на ворожі країни або організації з метою досягнення своїх стратегічних цілей, або спонукання до прийняття потрібних політичних рішень.

– інформаційна війна (Information Warfare) та кібервійна (Cyber Warfare) [9, с. 75-81]. Це використання інформаційних технологій, мереж і систем для атак на ворожі комп'ютерні системи та інформаційні ресурси, а також для захисту власних інформаційних активів.

Інформаційні та комунікаційні технології значно змінили природу сучасних конфліктів. Різні форми війни, свідчать про багатогранність підходів до ведення сучасної війни. Кожна з цих форм використовує специфічні методи і техніки для досягнення стратегічних переваг. Загалом, сучасні конфлікти все більше залежать від них, підкреслюючи необхідність розуміння і контролю інформаційних потоків для забезпечення національної та глобальної безпеки.

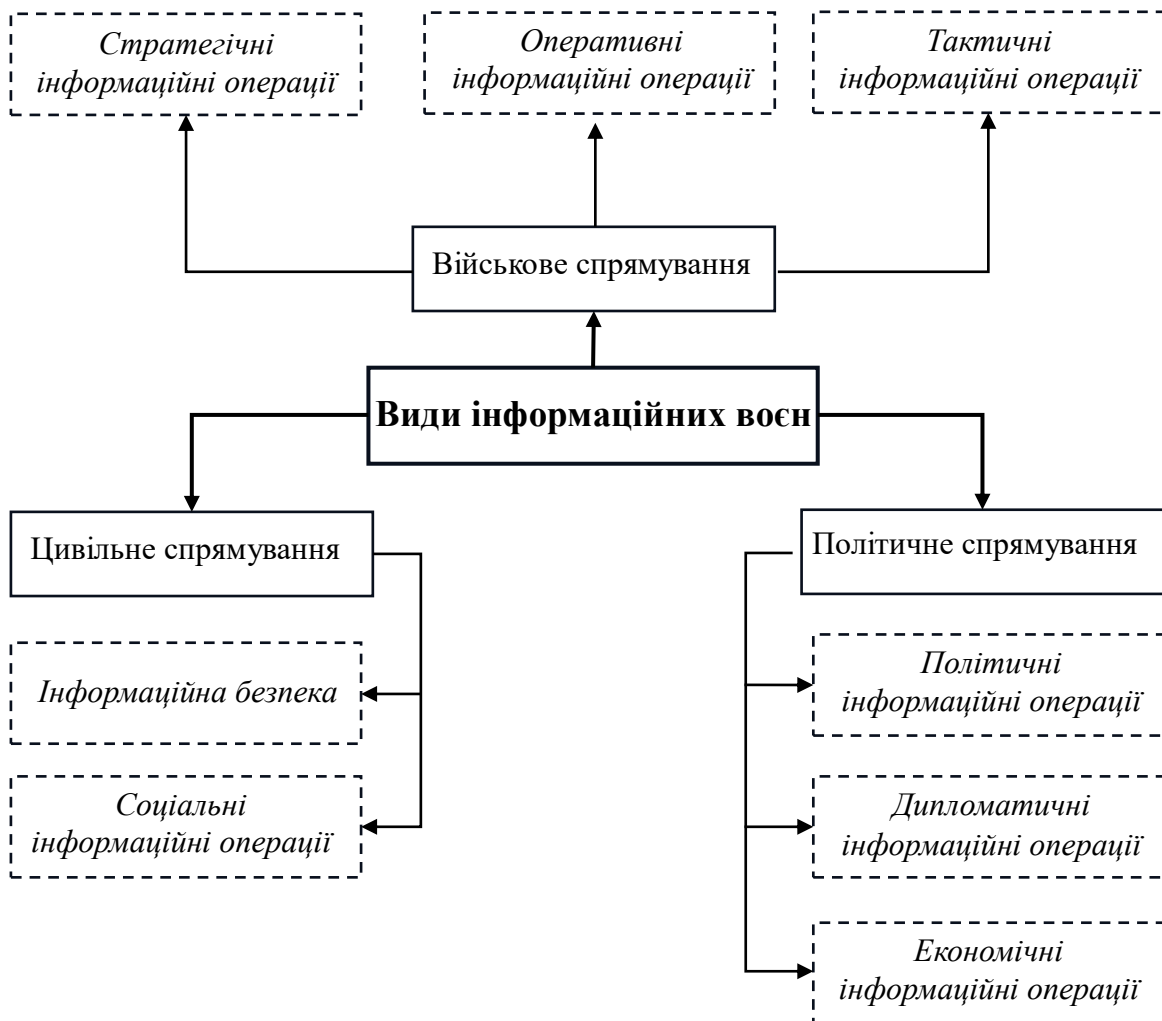
Причини виникнення ІВ є різними. Як ми зазначали раніше, це є технологічний прогрес у засобах збору, обробки та передачі інформації та розвиток нових каналів комунікації, такі як, соціальні мережі, блоги, відеоплатформи та інші засоби масової комунікації (ЗМК). Саме ці канали часто використовуються для поширення пропаганди та дезінформації, що дозволяє швидко та ефективно впливати на великі аудиторії.

Але на це також вплинув прогрес маніпулятивних інструментів. Сучасні технології дозволяють створювати високоякісні та переконливі матеріали, які важко відрізнити від правдивої інформації. Це може включати фейкові новини, маніпулятивні відео та зображення, а також інші форми дезінформації. Використання психологічних технік та алгоритмів для таргетування аудиторії робить ці впливи ще більш ефективними.

Процеси глобалізації, інформатизації та політизації суспільства також є тими причинами які вплинули на ІВ. Глобалізація сприяє поширенню інформації та ідей, що може призводити до конфліктів між різними культурами та політичними системами. Інформатизація суспільства означає, що інформація стає одним з головних ресурсів, а боротьба за неї – однією з основних форм конкуренції. Політизація суспільства призводить до того, що інформація все частіше використовується, як інструмент політичної боротьби.

Інформаційні війни, використовуючи різноманітні стратегії та тактики, спрямовані на досягнення різних цілей. Вони можуть бути класифіковані за трьома основними напрямками: військовим, цивільним та політичним. (Див. табл. 1.1)

Табл. 1.1 Види інформаційних воєн

Джерело: складено та узагальнено автором на підставі: [10, с.239-242]

У військовій сфері інформаційні війни набувають особливої значущості. Одним із ключових видів є стратегічні інформаційні операції, які націлені на довгостроковий вплив на стратегію опонента. Вони включають дезінформацію на високому рівні, підриг довіри до військового керівництва та маніпуляції з метою введення ворога в оману щодо стратегічних цілей і намірів. Приклади таких операцій включають масштабні кампанії дезінформації, спрямовані на створення хибних уявлень про наміри та можливості противника. Іншим видом

є тактичні інформаційні операції, які безпосередньо впливають на бойові дії. Їх мета — підірив оперативних планів ворога та вплив на рішення, що приймаються на полі бою. Це може включати створення фальшивих радіопередач, поширення дезінформації про місце і час атак, що дозволяє змінювати напрямок дій ворога і знижувати його ефективність. Оперативні інформаційні операції займають проміжне місце між стратегічними і тактичними, націлюючись на вплив на середній рівень командування та управління. Вони сприяють успіху окремих операцій через втручання в комунікаційні системи ворога і дезінформаційні кампанії, що спрямовані на відволікання уваги від основних напрямків атаки.

У цивільній сфері, інформаційна безпека є ключовим елементом, що передбачає захист інформаційних систем і мереж від кібератак. Це включає впровадження антивірусного програмного забезпечення, створення систем виявлення вторгнень і інших заходів, спрямованих на забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації.

Соціальні інформаційні операції мають на меті вплив на громадську думку і формування певних соціальних наративів. Кампанії в соціальних мережах, створення вірусних відео та інші форми медіа-активності дозволяють ефективно поширювати ідеї і концепції, що сприяють досягненню певних цілей.

У політичній сфері ІВ можуть мати вирішальне значення. Політичні інформаційні операції спрямовані на вплив на політичні процеси та маніпуляцію громадською думкою для досягнення політичних цілей. Це може включати кампанії дезінформації під час виборів, поширення фейкових новин та інші форми інформаційного впливу, що спрямовані на зміну політичної динаміки.

Дипломатичні інформаційні операції мають на меті вплив на міжнародну громадську думку і створення вигідного іміджу держави на міжнародній арені. Це може включати публікацію аналітичних статей у міжнародних ЗМІ, використання дипломатичних каналів для поширення інформації, що сприяє покращенню іміджу держави або підіриву позицій супротивників.

Економічні інформаційні операції націлені на вплив середовища в цілому. Це може включати маніпуляції ринками та інвестиціями, поширення чуток про економічну нестабільність та інші заходи, що спрямовані на створення економічних переваг для певної сторони.

Тобто саме формування якісного інформаційного ресурсу для прийняття управлінських рішень надає можливості відстоювати національні ідеї та захищати національні інтереси.

1.2. Наукові підходи до визначення понять «Дезінформація», «Пропаганда», «Мізінформація» та «Малінформація», як складові інформаційних операцій

Інформаційні війни характеризуються використанням інформаційних операцій (ІО) для створення бажаної картини реальності, яка може змінити хід конфлікту без застосування фізичної сили. Для досягнення таких операцій також використовують «ІПСО (Інформаційно-психологічна операція) – це попередньо спланований та послідовно реалізований вплив на думки, настрої, світоглядні позиції людей з метою реалізувати власні цілі організатора» [11, с. 6]. У контексті глобалізації та стрімкого розвитку інформаційних технологій, інформаційні операції стали потужним інструментом у руках держав, корпорацій та інших впливових гравців.

За для досягнення певних цілей ІО використають інструмент такий, як дезінформація, пропаганда та малінформація. Ці терміни є доволі новими, багато вчених до сих пір дискутують на тим чи є ці поняття тотожними, чи все ж таки в них є відмінності. Дезінформація – це система метою якої є навмисне поширення неправдивої або оманливої інформації з явним наміром маніпулювати громадською думкою та завдати шкоди [12]. В деяких зарубіжних джерелах, можна зустріти, як фейкові новини (fake news), але цей термін ніяк не позначає його значенням, оскільки дезінформацію можна вважати, як явище, спеціально створене для введення людей в оману, часто з метою служби політичним, ідеологічним або економічним інтересам. Наприклад,

дискредитація опонента, провокування його до вигідних агресору кроків, дестабілізації ситуації в середині іншої країни, підтримка дружньої політичної сили на виборах, тощо. Вона може бути поширена через різні канали з використанням різних методів, зокрема, таких, як фейкові новини, маніпуляції інформацією або маніпуляції емоціями. Тобто «дезінформація» має більш ширше поняття за «фейкові новини».

В свою чергу пропаганда має схожість певних характеристик з дезінформацією. За визначенням Річарда Алана Нельсона, пропаганда це – «систематична форма цілеспрямованого переконання, що має на меті вплинути на емоції, ставлення, думки та дії визначеної цільової аудиторії з ідеологічною, політичною чи комерційною метою за допомогою контрольованого передавання односторонніх повідомлень (що можуть бути фактами або ні) через прямі та масові інформаційні канали» [13, с. 154].

Дезінформація та пропаганда мають кілька спільних характеристик. Обидва поняття використовують інформацію для маніпулювання громадською думкою, змінюючи сприйняття аудиторії та впливаючи на її дії. Вони спрямовані на досягнення конкретних цілей, будь-то політичних, ідеологічних чи комерційних. Крім того, обидва інструменти часто апелюють до емоцій аудиторії, використовуючи страх, гнів, співчуття або інші емоційні реакції для посилення свого впливу.

Попри схожість, між дезінформацією та пропагандою існують і деякі відмінності, які полягають саме у визначенні мети. Дезінформація завжди передбачає навмисне поширення неправдивої або оманливої інформації. Її головна мета — обман і введення в оману, що робить її більш агресивною формою інформаційного впливу. Пропаганда, натомість, може включати як правдиву, так і неправдиву інформацію. Її основна мета — систематичне переконання та вплив на емоції, ставлення, думки та дії аудиторії. Пропаганда може бути як позитивною, так і негативною, в залежності від цілей і методів, які використовуються.

Є і інші інструменти, які також можуть нашкодити тим чи іншим чином. За визначенням термін «мізінформація (в деяких джерелах можна зустріти, як місінформація) – це розповсюдження неправдивої інформації, без навмисного наміру заподіяти шкоди, але ця інформація може привезти до негативних наслідків» [14, с. 287].

Основна відмінність мізінформації від дезінформації полягає в тому, що вона поширюється без свідомого наміру зашкодити. Це може бути результатом непорозуміння, неправильного тлумачення фактів або простого незнання. Зазвичай особи, які поширюють мізінформацію, самі вірять у її правдивість, не маючи злого наміру та власної вигоди. Проте наслідки цього можуть бути надзвичайно серйозними, особливо коли мова йде про здоров'я, політику або безпеку.

Малінформація, це термін набув поширення в ХХІ столітті, особливо в контексті ІВ, політичних кампаній та кібербезпеки. Сутність якого полягає у поширенні правдивої інформації з метою завдання шкоди, маніпуляції або створення негативних наслідків для окремих осіб, груп чи суспільства в цілому. Відмінність від дезінформації полягає тому, що малінформація базується саме на правдивій інформації, але використовується у злочинних або маніпулятивних цілях. Таким чином, малінформації полягає у використанні правдивих даних для створення негативного впливу на суспільство або конкретних індивідів. Це можуть бути особисті дані, фінансові звіти, приватні розмови або внутрішні документи організацій, які поширюються з метою дискредитації, шантажу або інспірування конфліктів.

Вплив малінформації на суспільство є значним і різнобічним. У політичній сфері вона часто використовується для дискредитації опонентів, створення недовіри серед громадян і маніпуляції виборчим процесом. Публікація правдивих, але компрометуючих фактів про політичних кандидатів напередодні виборів може серйозно вплинути на їхні шанси на перемогу, змінюючи політичний ландшафт країни. У соціальній сфері малінформація може порушити особисте життя, призводячи до булінгу, дискримінації та інших

форм соціальної несправедливості. Поширення правдивої, але приватної інформації може зруйнувати особисті стосунки, кар'єру і навіть психічне здоров'я постраждалих [15].

На основі вище перелічених характеристик, можна наочного побачити різницю між цими поняттями. (Див. табл. 1.2)

Табл. 1.2 Порівняння понять «Дезінформація», «Пропаганда» та «Малінформація»

	Дезінформація	Пропаганда	Малінформація
<i>Мета</i>	Навмисне поширення неправдивої інформації.	Цілеспрямоване поширення ідей, наративів, за для досягнення поставленої мети.	Поширення правдивої інформації, за для заподіяння шкоди.
<i>Канали розповсюдження</i>	Соцмережі, традиційні медіа, відеоплатформи, комунікаційні платформи.	Соцмережі, традиційні медіа, відеоплатформи, освітні системи, комунікаційні платформи.	Соцмережі, традиційні медіа, відеоплатформи, комунікаційні платформи.
<i>Частота розповсюдження</i>	Системне розповсюдження інформації.	Системне розповсюдження інформації.	Несистемне розповсюдження. Зазвичай залежить від події, яка має відбутися.
<i>Цільова аудиторія</i>	Може бути спрямована на весь народ, так і на окремі групи осіб.	Може бути спрямована на весь народ, так і на окремі групи осіб.	Конкретні особи або групи, які можуть постраждати.
<i>Тривалість впливу</i>	Зазвичай має короткостроковий вплив, але може бути довготривалим, якщо її не буде викрито.	Розрахована на довгостроковий вплив.	Може мати як короткостроковим, так і довгостроковий вплив залежно від контексту і масштабу поширення.
<i>Рівень організованості</i>	Може бути, як організованою урядами, корпораціями, лідерами суспільної думки, так і здійснюватися окремими особами або невеликими групами.	Зазвичай організована, часто координується державними органами, політичними партіями або великими організаціями.	Може бути як організованою, так і здійснюватися окремими особами.

<i>Способи реалізації</i>	Часто використовує мережі ботів та фейкові акаунти для масштабування.	Вимагає систематичного підходу та використання різних каналів комунікації.	Витоки інформації можуть бути результатом дій хакерів, інсайдерів або навмисного розголошення.
<i>Мотивація</i>	Часто мотивована політичними, економічними або соціальними цілями. Може використовуватися для дискредитації опонентів, створення хаосу або отримання економічної вигоди.	Мотивована бажанням просувати певну ідеологію, політичну програму або світогляд. Може бути спрямована на мобілізацію підтримки, зміцнення національної ідентичності або створення ворога.	Мотивована бажанням завдати шкоди конкретним особам або групам. Це може бути політична помста, особиста неприязнь або конкурентна боротьба.

Джерело: складено та узагальнено автором на підставі: [12-15]

1.3. Основні стратегії та засади ЄС при боротьбі з дезінформацією

Таке явище, як дезінформація наносить значний збиток, як одній особі так і суспільству в цілому. Оскільки, вона впливає на довіру до державних інституцій, значною мірою може послаблювати демократичні процеси та викликати соціальну напругу, протидія їй стає надзвичайно важливим завданням для держави та суспільства в цілому. Саме тому Європейський Союз активно веде боротьбу з дезінформацією, впроваджуючи комплексні стратегії та політики, спрямовані на захист інформаційного простору та прав користувачів.

Одним із ключових аспектів протидії дезінформації є розробка ефективної законодавчої бази, оскільки саме, таким чином, держава може впроваджувати регуляторну та контрольну функції. Державні органи повинні створювати і вдосконалювати закони, які регулюють інформаційний простір, забезпечуючи відповідальність за поширення фейкових новин та маніпулятивних матеріалів. Це може включати введення штрафів для ЗМІ та онлайн-платформ, які свідомо поширюють дезінформацію, а також кримінальну відповідальність для осіб, які здійснюють такі дії з метою маніпуляції громадською думкою [17].

Освіта та підвищення інформаційної грамотності громадян є ще одним напрямком у боротьбі з дезінформацією. За визначенням «медіаграмотність – це рівень медіакультури, який стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [16, с. 10]. Державні органи, спільно з освітніми інституціями, мають розробляти програми, спрямовані на навчання громадян критичному мисленню та навичкам розпізнавання неправдивої інформації [17]. Також, державні органи повинні встановлювати партнерські відносини з такими платформами, як «Facebook», «X» (раніше Twitter), «YouTube», щоб розробляти алгоритми, які виявляють і блокують фейкові новини та маніпулятивні матеріали.

Органи державної влади мають також активно комунікувати з громадянами, надаючи достовірну та актуальну інформацію. Використання офіційних каналів комунікації, таких як урядові вебсайти, прес-конференції та соціальні медіа, що в свою чергу, дозволяє оперативно інформувати громадян про важливі події та роз'яснювати офіційну позицію з різних питань. Важливо, щоб ця інформація була подана у зрозумілому та доступному форматі, аби уникнути маніпуляцій та неправомірних інтерпретацій.

Іншою стратегією є підтримка незалежних медіа та журналістських розслідувань. Демократичні держави повинні створювати умови для розвитку незалежної журналістики, яка є інструментом у викритті дезінформаційних кампаній [17]. Це може включати фінансову підтримку, захист журналістів від переслідувань та забезпечення доступу до публічної інформації. Важливо також сприяти розвитку фактчекінгових організацій, які спеціалізуються на перевірці достовірності інформації та розвінчуванні фейкових новин.

Окрім внутрішніх заходів, держави повинні об'єднувати зусилля для боротьби з глобальними дезінформаційними кампаніями, обмінюватися

досвідом та кращими практиками. Це може включати створення міжнародних коаліцій, проведення спільних навчань та розробку єдиних стандартів для виявлення та протидії дезінформації [17].

Редагування та удосконалення Посиленого Кодексу практики з дезінформації від 16 червня 2022 року є яскравим прикладом цього підходу. Цей кодекс, який підписали 34 сторони, що приєдналися до процесу, забезпечує широкий спектр заходів для протидії дезінформації. Підписання та реалізація його є ключовим кроком у покращенні інформаційної сфери. Цей кодекс ставить перед собою амбіційні цілі у декількох областях, таких як:

- демонетизація поширення дезінформації [17]. Підписанти зобов'язалися вживати заходів для зменшення фінансових стимулів для розповсюджувачів дезінформації, що включає у себе уникнення розміщення реклами поруч із дезінформацією. Це може сприяти зменшенню мотивації для поширення маніпулятивної інформації.

- забезпечення прозорості політичної реклами [17]. Включає у себе введення суворих вимог щодо маркування політичної реклами та розкриття інформації про спонсорів та витрати на неї. Такий крок дозволить користувачам більш точно розпізнавати політичну маніпуляцію та розуміти її джерела.

- розширення прав та можливостей користувачів [17]. Такий крок включає в себе створення інструментів для розпізнавання та розуміння дезінформації, що дозволить зменшити вплив маніпулятивної інформації на громадян. Крім того, доступ до авторитетних джерел інформації сприятиме підвищенню медіаграмотності.

- посилення співпраці з фактчекерами [17]. Дозволяє більш ефективно виявляти та розкривати випадки дезінформації, що підвищить рівень довіри до інформаційного середовища. Також, надання дослідникам кращого доступу до даних сприятиме більш точному аналізу дезінформації та розробці ефективних стратегій протидії.

Таким чином, протидія дезінформації вимагає комплексного підходу, який включає розробку законодавчої бази, підвищення інформаційної грамотності,

співпрацю з технологічними компаніями, активну комунікацію з громадянами, підтримку незалежних медіа та міжнародну співпрацю. Успішна боротьба з дезінформацією є невід'ємною частиною побудови стабільного та демократичного суспільства, де кожен громадянин має доступ до достовірної та об'єктивної інформації.

Висновок до розділу 1

Під час аналізу в рамках першого розділу можна зазначити, що терміни «дезінформація», «пропаганда», «мізінформація» та «малінформація» не мають чітких та уніфікованих визначень, що стає причиною труднощів у розробці адекватного законодавства щодо протидії дезінформації. Багато науковців ще не дійшли консенсусу щодо визначення цих термінів, що ускладнює процес створення ефективних нормативних актів для регулювання і контролю цього явища.

У розділі 1.1. систематизовано понятійний апарат та розглянуто вплив інформаційних технологій на інформаційну безпеку та інформаційні війни. Дослідження показує, що з поширенням та розвитком інформаційних технологій зростає як загроза інформаційній безпеці, так і потенціал для здійснення інформаційних війн. Зокрема, сучасні технології сприяють швидкому та масовому поширенню інформації, що робить інформаційні операції більш ефективними і складними для виявлення та протидії.

У розділі 1.2. висвітлено наукові підходи до визначення понять «дезінформація», «пропаганда», «мізінформація» та «малінформація» як складові інформаційних операцій. Виділено ключові аспекти кожного з цих понять та їх вплив на суспільство та політичні процеси. Аналіз різниці між ними допомагає краще розуміти сутність інформаційних впливів та виявляти їхні наслідки для громадськості та держави.

У розділі 1.3. розглянуто основні стратегії та засади, на яких ЄС ґрунтується у боротьбі з дезінформацією. Розробка ефективних стратегій та застосування сучасних технологій комунікації є важливими кроками у

забезпеченні інформаційної безпеки та запобіганні втручанням у суспільно-політичні процеси.

Вищезазначені положення РОЗДІЛУ 1 кваліфікаційної роботи потребують подальшого аналізу поточного стану протидії дезінформації в Україні та вивчення кращих практик міжнародного досвіду.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Український контекст у боротьбі з дезінформацією

Перед початком російсько-української війни, у 2014 році, та протягом всієї триваючої війни, медіа стали ареною для державних і недержавних суб'єктів, які поширювали наративи про війну, намагаючись зобразити її у власних інтерпретаціях. З продовженням військових дій платформи стали переповнені дезінформацією, що є не новим явищем, але перехід до соціальних мереж, як основного каналу розповсюдження інформації змінює методи ведення ІВ та розширює коло учасників, які можуть впливати на поточні дискусії та формувати нові наративи [18, с. 73].

Це явище має значні наслідки для суспільної думки, оскільки соціальні мережі не лише прискорюють поширення інформації, але й полегшують доступ до різноманітних джерел, часто без належної перевірки фактів. У такій ситуації населення стає більш вразливим до маніпуляцій та фейкових новин, що ускладнює процес формування об'єктивної картини реальності. Українське суспільство опинилося в центрі цієї інформаційної війни, де кожен інформаційний пост або повідомлення може мати реальні наслідки для суспільної безпеки та стабільності.

Під час російсько-української війни, соціальні мережі відіграли значну роль у поширенні дезінформації кампаній. Інцидент, що стався 25 лютого 2022 року, є яскравим прикладом. Відразу після повномасштабного вторгнення Росії на територію України дотичні до російського уряду сторінки в соціальних мережах стали активно ширити плітки про те, що президент України Володимир Зеленський нібито втік з країни. Проте Володимир Зеленський оперативно прокоментував цей наклеп, розмістивши в соціальній мережі відео, де він перебуває в столиці України – Києві, і розвінчав таку брехню. Даний випадок демонструє можливість дезінформації впливати на громадську думку,

оскільки контекст ситуації посприяв поширенню цього нарративу, який відбувався на той час.

Інший приклад можна навести, як російська пропаганда намагається спекулювати на темі енергоносіїв. Проросійські ресурси активно використовують дезінформацію для створення паніки серед населення. Пропагандисти поширювали фейкові новини про можливу ядерну катастрофу на атомних станціях у Європі, зокрема в Україні, щоб послабити довіру до західних технологій та вплинути на громадську думку. Але фактчекінг демонструє, що Україна вже давно не використовує російське ядерне паливо і успішно забезпечується американським, а також розвиває власне виробництво ядерного палива з українського урану [19]. Цей приклад дезінформації свідчить про спроби використовувати медійну маніпуляцію для досягнення своїх політичних та геополітичних цілей, але за допомогою фактчекінгу, можна оперативно розвіяти дану дезінформацію.

Наступний приклад демонструє спроби пропагандистів створити враження за допомогою дезінформації, посиляючись на фейкові та штучно створенні джерела, що українці менше донатять та не допомагають волонтерам та військовим. Однак, дослідження які провела компанія "Gradus Research" свідчать про збільшення частоти та регулярності здійснення громадянами благодійних внесків. Дані звітів фонду «Повернись живим» показують, що середня сума пожертвувань зросла [20]. Такий маніпулятивний підхід до інформації спрямований на нівелювання підтримки українського суспільства та дестабілізацію ситуації в країні. Цей приклад дезінформації показує, як пропагандисти використовують маніпуляції та недостовірні джерела для підриву довіри. Їхні методи включають поширення неправдивих відомостей, спотворення статистики та створення песимістичного настрою. Це підкреслює важливість критичного мислення та перевірки джерел інформації.

Наведені приклади демонструють масштабне поширення дезінформації, на прикладі яких можна стверджувати, що дані фейки можуть стосуватися

різних сфер, та переслідувати різні цілі. Всі приклади були проаналізовані мною під час проходження практики в ГО «Детектор медіа».

Головними пріоритетами громадська організація є «...покращення якості українських медіа, підвищення медіаграмотності українського суспільства та протидія дезінформації та пропаганді» [21]. Вона активно займається викриттям російської пропаганди в телевізійних новинах, ток-шоу, журналістських розслідуваннях, інших медіа та соціальних мережах. Вони розробили Індекс інформаційного впливу Росії, який дозволяє оцінити рівень впливу російської пропаганди на українські медіа. Постійний моніторинг меседжів пропаганди в російських та українських медіа дозволяє оперативно реагувати на інформаційні загрози. «Детектор медіа» здійснює глибокий і систематичний аналіз стратегій та інструментів пропаганди, які використовує Росія проти України, та дезінформаційних кампаній [21].

Громадська організація досліджує також показник медіаграмотності серед населення України. Це дослідження проводилось з 2020 року по 2023. В звіті даного дослідження зазначено, що за основу було покладено концепцію Л. Мастермана та результати якісного етапу дослідження «Практики медіаспоживання українців: концептуальна розробка індексу медіаграмотності аудиторії». Та оцінювалось за такими критеріями (субідексами): уявлення та розуміння ролі медіаіндустрії; показних використання та споживання медіа контенту; обізнаність цифровими технологіями; показник чутливість до спотвореного медіаконтенту [22, с. 4].

За даними дослідження, можна зробити висновок рівень загального індексу медіаграмотності показав значні зміни за 2023 рік. Частка аудиторії з вищим за середній рівнем знизилася з 81% до 76%. Однак субіндекс розуміння ролі медіа в суспільстві залишився практично незмінним порівняно з 2022 роком, тоді, як чутливість до спотвореного контенту зросла з 65% до 70%. Варто відзначити, що частка аудиторії з високим і вищим рівнем цифрової компетентності знизилася з 64% до 55% за 2023. Дослідження показало, що рівень медіаграмотності суттєво залежить від таких факторів, як: вік, освіта,

добробут та місце проживання. Молодші вікові групи та особи з вищим освітнім статусом виявили вищий рівень медіаграмотності, у той час як старші групи та особи з нижчим рівнем освіти показали менший рівень компетентності. Зокрема, зростання рівня добробуту суттєво впливає на підвищення індексу медіаграмотності. У тих, хто має вищий рівень добробуту, виявлено вищий рівень компетентності, порівняно з тими, чиє матеріальне становище є нижчим. Чутливість до спотвореного контенту серед українців також виявилася високою, що вказує на важливість розвитку медіаграмотності серед громадян [22, с. 4 - 17]. (Див. Рис.2.1)

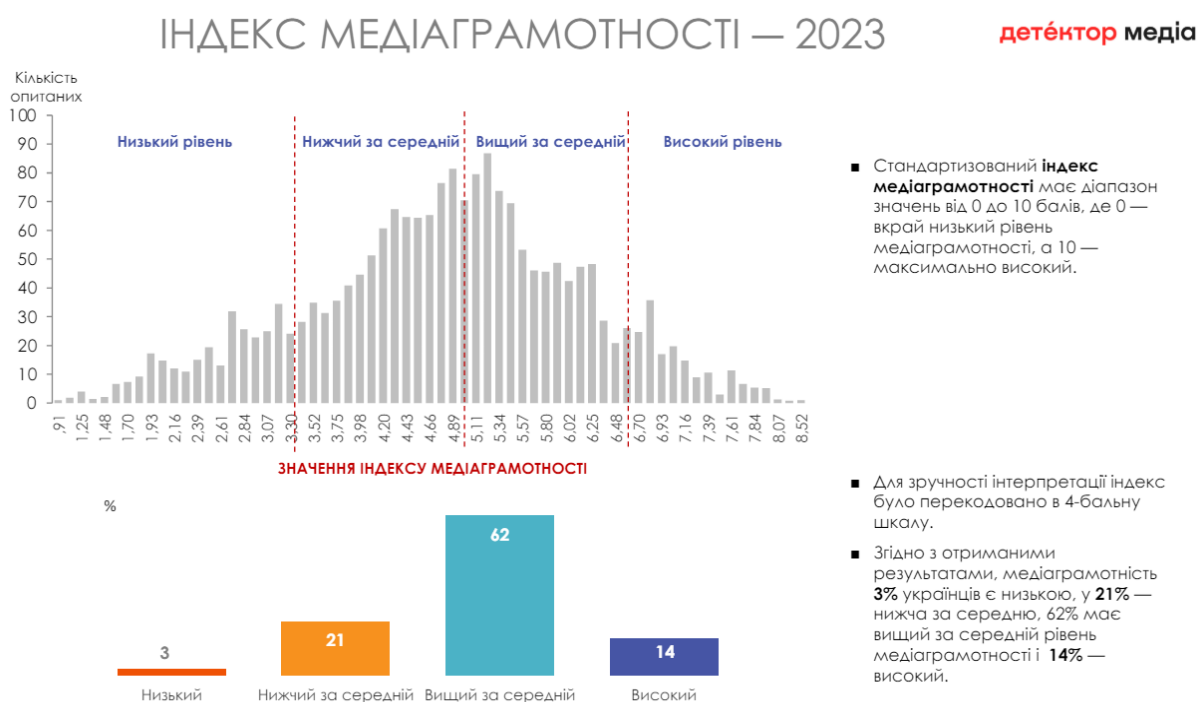

Рис. 2.1 «Індекс Медіаграмотності за 2023 рік» [22, с. 10]

В світовому рейтингу за Індекс медіаграмотності "The Media Literacy Index", розробленим Європейським політичним інститутом (EuPI) при Open Society Institute – Sofia, є важливим інструментом для оцінки здатності країн протистояти дезінформації та фейковим новинам. Цей індекс охоплює 41 європейську країну і базується на комплексному аналізі кількох ключових факторів: свободи медіа, рівня освіти та довіри між людьми. В цьому рейтингу

за 2023 рік Україна посіла 30 місце [23, с. 7]. Перелік країн які увійшли в цей рейтинг, та які місця займали можна переглянути в «Додаток А».

Також, організацією «Репортери без кордонів» (Reporters Without Borders) був розроблений Всесвітній індекс свободи преси (World Press Freedom Index), який оцінює ступінь свободи, яку мають журналісти, новинні організації та інтернет-користувачі в 180 країнах, і надає детальний аналіз умов у яких працюють медіа. Індекс містить у собі кілька основних компонентів: плюралізм, навколишнє середовище, самоцензура, законодавчу базу, прозорість, а також інфраструктуру та насильство проти журналістів. За даними звіту у 2023 році Україна посіла 79 місце, оскільки на показники вплинули агентурні дії Росії, яка посіла 164 місце, та аспекти безпеки журналістської діяльності [24].

Отже, використання національної ідентичності та маніпулювання громадською думкою через дезінформацію є ключовими аспектами в сучасних інформаційних війнах. Влада РФ розгорнула масштабну дезінформаційну кампанію, спрямовану на дискредитацію України з метою отримання громадської підтримки шляхом маніпуляцій суспільною свідомістю. Російська дезінформація поширюється через всі канали медіа, а також за допомогою російських і проросійських політиків. Головною метою є насичення громадян спотвореною інформацією та контроль їхнього сприйняття реальності. Для досягнення цієї мети використовуються різні методи, зокрема підміна понять, перекручення або вигадкування нових сенсів слів, замовчування фактів, а також специфічні способи подачі інформації.

Український контекст у боротьбі з дезінформацією є складним і багатограним, враховуючи геополітичні реалії та внутрішньополітичні виклики. Дезінформація, як інструмент гібридної війни, стає ключовою загрозою для національної безпеки України. Російська Федерація активно використовує дезінформаційні кампанії для підриву української стабільності, дискредитації уряду та розколу суспільства. Ці дії мають на меті створення інформаційного хаосу, що ускладнює здатність громадян відрізнити правду від брехні.

2.2. Законодавчі та регулятивні механізми протидії дезінформації в Україні

Нами було раніше зазначено, що важливим аспектом протидії дезінформації є регулювання шляхом законодавчих актів. Це необхідний аспект, оскільки принципи правової держави ґрунтуються саме на законодавчих актах.

В українському законодавстві також є закони, які регулюють механізми протидії дезінформації. В ЗУ «Про інформацію» йдеться про види інформації визначення інформаційних відносин, та про відповідальність за порушення цього закону. Наприклад, в статті 2 цього закону, зазначено, що основними принципами інформаційних відносин є «відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань», та інші [25]. Ці принципи сприяють створенню прозорого інформаційного середовища, що є ключовим у забезпеченні прав громадян на отримання правдивої та повної інформації. Закони, що регулюють інформаційну сферу, закладають основу для ефективної протидії дезінформації, оскільки вони забезпечують механізми контролю за достовірністю інформації та сприяють формуванню суспільства, яке цінує правдивість і відкритість у медіапросторі. Але в даному законодавчому акті відсутнє визначення дезінформації та про понесення відповідальність за неї.

Також в цьому законі є розділ 3 який визначає основні принципи функціонування медіа та прав журналістів. Ці положення, у статтях 22-26, гарантують свободу слова, запобігають цензурі та втручанню в професійну діяльність журналістів. Законодавчі механізми є важливими для забезпечення демократичних принципів та прав людини в Україні. Ці закони формують основу для розвитку вільної та об'єктивної преси.

Однак, в статті 28 про неприпустимість зловживання правом на інформацію встановлена відповідальність за такі порушення, як «заклик до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і

свободи людини» [25]. Також щодо повалення конституційного ладу йдеться і в Кримінальному кодексі України у стаття 109, який є важливим законодавчим інструментом для захисту національної безпеки. Стаття спрямована на криміналізацію таких дій, визнаючи їх, як злочин. У п.3 та п.4 йдеться про те, що «публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до таких дій також вважаються злочинами» [26]. Відповідальність за вчинення таких злочинів настає для фізичних осудних осіб, які досягли 16-річного віку. У разі, якщо ці дії здійснюються громадянином України «...за завданням іноземної держави, іноземної організації або разом з ними, особа буде відповідати за сукупністю злочинів» інкримінується державна зрада, КК за статтями 109 та 111 [26]. Покарання за вчинення злочину передбачає позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, а також інші покарання залежно від конкретних обставин справи [26].

Але в свою чергу, статті 30 ЗУ «Про інформацію», йдеться про звільнення від відповідальності за висловлення оціночних суджень. Відповідно до цієї статті, оціночні судження, які не містять фактичних даних, не підлягають спростуванню або доведенню їх правдивості. Крім того, особи, які вважають, що такі судження принижують їх гідність, честь чи ділову репутацію, мають право на відповідь у тому самому медіа, щоб надати свою оцінку ситуації. Однак, якщо «оціночні судження висловлюються в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, то особа, яка висловила такі судження, може бути зобов'язана відшкодувати завдану моральну шкоду» [25].

Ця стаття може бути використана проросійськими пропагандистами для поширення негативної та маніпулятивної інформації, оскільки дозволяє висловлювати оціночні судження без необхідності доведення їхньої правдивості. Пропагандисти можуть висловлювати різні наклепи, критику та необґрунтовані звинувачення, маскуючи їх під "оціночні судження", що може ускладнити їх спростування та захист від дезінформації. Це може сприяти

поширенню наративів, підриву довіри до державних інституцій та створенню напруженості в суспільстві.

В ЗУ «Про телебачення та радіомовлення» в статті 5 також йдеться про заборони заборону цензури телеорганізацій та радіомовлення. Проте в стаття 6, цього закону, регулює діяльність телерадіоорганізацій, встановлюючи чіткі правила для запобігання поширенню шкідливої інформації та дезінформації. Ця стаття зобов'язує телерадіоорганізації надавати об'єктивну інформацію про офіційні позиції всіх політичних сил, представлених у владних структурах, забезпечуючи, таким чином, баланс та прозорість у новинах.

Телерадіоорганізаціям заборонено поширювати державні таємниці або іншу захищену законом інформацію, а також заклики до насильницької зміни конституційного ладу чи державної влади в Україні. Крім того, забороняється пропагувати агресивні війни, насильство, расову, національну чи релігійну ворожнечу. Також телерадіоорганізації не можуть транслювати програми, що популяризують дії держави-агресора або виправдовують окупацію частини території України. Важливим аспектом є заборона на залучення осіб, які підтримують або виправдовують агресію Росії проти України, а також на поширення інформації, що порушує права громадян. Забороняється і прославлення учасників агресії Росії, зокрема шляхом використання термінів, що можуть виправдовувати їх дії.

Ці регулятивні заходи спрямовані на підтримку інформаційної безпеки країни, забезпечення правдивості та достовірності інформації, що поширюється серед населення, а також на збереження національної безпеки і внутрішньої стабільності. Виконання цих вимог є ключовим для ефективного управління державою та підтримки довіри громадян до владних інститутів [27].

Отже, сьогодні Україна опинилась в скрутному становищі, оскільки Росія проводить свої інформаційні операції, задля дискредитації українського уряду. Через це, державні законотворці не можуть діяти рішуче, оскільки у воєнний час необхідно ухвалювати закони, які б діяли на користь цього часу, а закони, які діють у мирний час не завжди спроможні протидіяти гібридній війні, яку

веде Росія. Проросійські пропагандисти, які діють на тренах української держави та поширюють непрямі наративи, невідмінну від російських, так само працюють в інтересах ворога. ППСО, яку Росія запустила наприкінці 2023 року під назвою «майдан-3», за даними Центру протидії дезінформації, мета, якої полягає в тому, щоб «піддати сумніву законність та легітимність ухвалених в Україні рішень, сприяти поширенню панічних настроїв та зневіри в суспільстві, штучно створювати протиставлення між цивільним населенням та військовими структурами, спровокувати конфлікти між Україною та її союзниками, а також просувати різноманітні "теорії змови" у суспільному дискурсі», та використовує дуже схожі нариві, які просуває опозиційні сила [28]. Але можна ствердно зауважити, мета цих двох сторін є однозначно різною, оскільки пропагандисти, які поширюють дезінформацію переслідують наміри, які стосуються загрози національній безпеці, а опозиційна сила, переслідую намір маніпулювання громадською думкою, задля дискредитації опонента у політичній боротьбі за владу та за змогу лобювати рішень свого електорату. Виходячи з вищезазначених законодавчих актів, ворог всеодно може обходити ці закони та уникати покарання за свої дії, які загрожують національній безпеці. Але з іншої сторони, в такій ситуації дуже важно розробити закон, який не посягався на свободу слова та не суперечив би принципам демократії. Втім в цих законах чітко прописані, в особливості в ЗУ «Про телебачення та радіомовлення», критерії, які підлягаю під визначення пропаганди, та її аспекти впливу. Хоча варто зазначити, що в жодному вищезазначеному законі не має визначення дезінформації, а це в свою чергу, призводить до того, що не можна встановити відповідальність за неї. Росія, та її актори, які поширюють та маніпулюють громадською думкою, вдало використовують дану прогалину.

Також, соціальні мережа «Телеграм», «Whatsapp», «X», та інші, стали одним із наймасовіших джерел інформації, але роботу цих каналів до сих пір не врегульовано, а це призводить до того, що багато каналів цих соцмереж можуть не свідомо або свідомо поширювати дезінформацію, але не нести за це жодної відповідальності.

2.3. Інституціональні механізми протидії дезінформації в Україні

Ефективність законодавчих заходів у боротьбі з дезінформацією може бути обмежена через широкий діапазон факторів, таких як неготовність до викликів, які готує ворог, недостатня прозорість та відповідальність та інші. Тому важливо поєднувати законодавчі заходи з іншими стратегіями протидії дезінформації, які розробляються державними органами.

Зокрема, у 2021 році було розроблено та запроваджено Стратегію інформаційної безпеки на період до 2025 року. Головною метою цієї стратегії є посилення здатності держави протидіяти дезінформації та захисту інформаційного простору, що є критично важливим для соціальної та політичної стабільності, оборони, захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, а також прав і свобод громадян. Досягнення цієї мети відбуватиметься через комплекс заходів, спрямованих на стримування та нейтралізацію загроз інформаційній безпеці, включаючи спеціальні інформаційні операції з боку держави-агресора, що мають на меті підрив державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Стратегія передбачає створення інформаційної стійкості суспільства та держави через ефективну систему взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування та громадянським суспільством. Ключовим аспектом є розвиток міжнародної співпраці у сфері інформаційної безпеки на основі партнерства та взаємної підтримки. Завдяки цим заходам, Україна зможе протистояти дезінформаційним кампаніям, підвищити рівень медіаграмотності населення та забезпечити надійний захист інформаційного простору від зовнішніх і внутрішніх загроз [29].

Згідно, зі планом цієї стратегії, опублікованим та затвердженим у березні 2023 року, можна стверджувати, що більшість заходів вже виконано. Що є дуже гарним показником. Щодо стратегічних завдань, які спрямованні на протидію дезінформації, можемо виокремити такі:

1.1) Здійснення збору та проведення аналізу інформаційних даних, підбору та їх систематизації шляхом здійснення медіа-моніторингу інформаційного поля. [30] Передбачає регулярний перегляд джерел медіа для збору актуальних даних, їх відбір за релевантними критеріями та систематизацію для подальшого аналізу.

1.3) Запуск та підтримка механізму системного моніторингу іноземного інформаційного поля з метою виявлення антиукраїнських та дезінформаційних наративів [30]. Передбачає заходи які спрямованні на виявлення у зарубіжному інфопросторі пропаганди та дезінформації.

2.1) Забезпечення співпраці із закордонними партнерами у сфері протидії дезінформації [30]. Передбачає налагодження співпраці у спільних програмах, стратегіях та в обміні досвідом пов'язаним з цим явищем.

7.1) Налагодження співпраці та системного діалогу з об'єднаннями громадян та медіа, які займаються перевіркою фактів, для консолідації їх зусиль у напрямі протидії дезінформації та захисту вітчизняного інформаційного простору [30]. Передбачає створення партнерських мереж та регулярний діалог між цими суб'єктами, задля ефективного об'єднання зусиль та обміну ресурсами.

Щодо стратегічних завдань, як спрямовані на підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства, можемо виокремити такі:

19.1) Забезпечення реалізації Національного проекту з медіаграмотності "Фільтр", просвітницьких, інформаційно-комунікаційних кампаній з медіаграмотності [30]. Передбачає створення ініціативи яка буде впроваджувати медіаосвіту та культуру.

19.3) Запровадження курсу медіаграмотності у закладах загальної середньої освіти [30]. Передбачає створення шкільної програми та імплементацію у різні видів діяльності, які допоможуть розвивати критичне мислення для підлітків.

19.5) Забезпечення розроблення програм підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з питань

інформаційної безпеки, що включають модулі щодо гібридних загроз, боротьби з дезінформацією та маніпулятивним контентом, з подальшим проведенням відповідного навчання [30]. Передбачає сприяння підвищенню обізнаності та готовності до ефективного реагування на виклики у сфері інформаційної безпеки.

Отже, стратегія визначає основні напрями для захисту інформаційного простору країни. Основні акценти робляться на кібербезпеці, протидії дезінформації та інформаційним загрозам, а також на захисті критичної інформаційної інфраструктури. Важливе значення надається розвитку законодавчої бази, щоб відповідати сучасним викликам, та активній міжнародній співпраці для обміну досвідом і технологіями. Загалом, вона спрямована на створення безпечного, стійкого та захищеного інформаційного середовища в Україні.

На реалізацію даної стратегії було покладено на певні урядові організації. У 2021 році було створено Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України. Головною місією цієї урядової організації є боротьба з дезінформацією та пропагандою, яка загрожує національній безпеці країни. Основною його метою є захист інформаційного простору України шляхом розробки та реалізації стратегій протидії дезінформації, інформаційним атакам та пропаганді. Одним з ключових завдань є моніторинг інформаційного простору, виявлення та аналіз фейкових новин, а також інших форм дезінформації. Завдяки цьому, він оперативно реагує на загрози і надає громадянам об'єктивну інформацію, у вигляді коротких дописів, структура, яких є опис нарративу, розвіювання шляхом фактчекінгу та аналіз мети поширення цього нарративу.

Діяльність центру є багатогранною і включає не лише оперативний моніторинг, а й проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення рівня медіаграмотності населення. Це дозволяє громадянам краще розуміти, як розпізнавати фейкові новини та не піддаватися маніпуляціям, шляхом поширення у соціальних мережах. На офіційних сторінках соціальних

мереж налічується в середньому 50 тис. підписників, що є доволі гарним результатом відштовхуючись від серйозності мети, яку він переслідує.

Крім того, Центр активно співпрацює з іншими державними установами, міжнародними організаціями та експертами в галузі інформаційної безпеки, такими, як: NATO StratCom COE, Delegation of the European Union to Ukraine, Irex та інші. Така координація дозволяє більш ефективно протидіяти інформаційним загрозам та обмінюватися досвідом і передовими практиками.

Важливим аспектом діяльності Центру є розвиток аналітичних та дослідницьких проектів. Це включає вивчення інформаційних кампаній ворога, аналіз методів маніпуляції та створення інструментів для їх виявлення та нейтралізації. Завдяки цим зусиллям, Центр може краще розуміти природу дезінформації та розробляти ефективні способи боротьби з нею.

Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки відіграє роль у формуванні державної політики у сфері інформаційної безпеки. Він розробляє рекомендації та пропозиції для уряду щодо підвищення ефективності протидії інформаційним загрозам і покращення комунікаційних стратегій держави. Це сприяє формуванню більш стійкого інформаційного середовища та підвищенню рівня захисту національних інтересів. Завдяки діяльності Центру Україна зміцнює свої позиції у сфері інформаційної безпеки, захищаючи національні інтереси від зовнішніх інформаційних атак і підвищуючи рівень обізнаності населення про загрози дезінформації. Центр є важливим елементом національної системи безпеки, сприяючи стабільності та розвитку держави в умовах інформаційної війни [31].

У 2021 році було засновано Центр протидії дезінформації, при Раді національної безпеки і оборони України (РНБО який також створений для боротьби з інформаційними загрозами в Україні). Основна мета центру – координація заходів щодо виявлення, аналізу та нейтралізації дезінформаційних кампаній, які спрямовані на дестабілізацію суспільно-політичної ситуації в країні. Центр займається моніторингом інформаційного простору, включаючи медіа та соціальні мережі, для виявлення та аналізу потенційних

дезінформаційних загроз. Після виявлення таких загроз здійснюється їх детальний аналіз для визначення походження, мети та потенційного впливу на суспільство. Центр також активно досліджує нові методи поширення дезінформації, щоб ефективно протидіяти цим загрозам.

Важливою частиною діяльності є інформаційна підтримка державних органів. Це включає надання рекомендацій та аналітичних звітів щодо дій, які необхідно вжити для протидії дезінформації. Крім того, центр працює над підвищенням обізнаності громадян про дезінформаційні загрози. У співпраці з міжнародними партнерами, Центр обмінюється досвідом та технологіями, що допомагає Україні ефективніше реагувати на виклики інформаційної безпеки. Центр протидії дезінформації є важливим елементом у системі захисту інформаційного простору України, сприяючи збереженню національної безпеки та стабільності [32].

Ці урядові організації є двома різними установами, кожна з яких виконує специфічні завдання у сфері інформаційної безпеки та комунікацій в Україні. Центр протидії дезінформації зосереджується на виявленні, аналізі та нейтралізації дезінформаційних загроз. Він був створений для моніторингу інформаційного простору для виявлення потенційних дезінформаційних кампаній. Центр аналізує виявлену інформацію, визначає її походження та мету. Основна мета Центру протидії дезінформації – забезпечення національної безпеки шляхом захисту інформаційного простору від дестабілізаційних впливів.

Центр стратегічних комунікацій, з іншого боку, фокусується на формуванні та впровадженні стратегій комунікації, які спрямовані на підтримку державної політики та зміцнення національної єдності. Цей центр розробляє та реалізує комунікаційні кампанії, спрямовані на інформування громадян про важливі державні ініціативи, підвищення обізнаності про різні аспекти державної політики та протидію пропаганді. Центр стратегічних комунікацій працює над тим, щоб забезпечити ефективне донесення ключових повідомлень

до цільових аудиторій, створюючи позитивний імідж держави та сприяючи суспільній згоді.

2.4. Ініціативи та програми протидії дезінформації в Україні

Окрім державних установ, варто звернути увагу на ініціативи, які реалізуються як за підтримки держави, так і завдяки активній участі та зусиллям активістів і журналістів.

Ініціатива StopFake, започаткована громадською організацією «Центр Медіареформи» у 2014 році, являє собою освітню платформу та орієнтована на впровадження в Україні високих стандартів журналістської освіти, розвиток медіаосвіти та інформування про виклики дезінформації у медіа. Задля досягнення цих цілей, StopFake не лише спростовує окремі фейки, але й створює архів пропаганди, аналізує цю інформацію, проводить тренінги з верифікації інформації для різних зацікавлених груп та бере участь у конференціях і семінарах.

Також проект співпрацює з організаціями, наприклад, у 2020 році з міжнародною мережею фактчекінгу Fact-Checking Network (IFCN). У процесі перевірки інформації, StopFake використовує різні джерела. Частину матеріалів для перевірки вони отримують від соціальної мережі «Facebook», іншу частину знаходять самостійно, а деякі статті надсилають їхні читачі. Після отримання інформації вона перевіряється фахівцями та публікується на сайті. Кожен матеріал отримує маркування, що вказує на його маніпуляцію або неправдивість.

Якщо користувач зустрине неправдивий матеріал у соціальних мережах чи на інших платформах, він побачить позначку про перевірку фактчекінговою організацією та зможе прочитати спростування. Якщо ж стаття виявиться неправдивою, вона знижується в пошукових системах, тобто не так активно показується в стрічці. Крім того, автори медіа чи індивідуальні користувачі можуть попросити про зняття маркування, якщо вони впевнені, що інформація є правдивою, та надати аргументи у свою підтримку. У разі невагомих доказів

команда може запросити зміни у статті або видалення її. Такий процес співпраці забезпечує якісну перевірку та публікацію достовірної інформації та сприяє зменшенню поширення дезінформації в онлайн-середовищі.

На початковому етапі основною метою StopFake була фактчекінгова діяльність дезінформації та пропаганди пов'язана з подіями в Україні, які поширюється різними каналами. З часом проект еволюціонував у інформаційний хаб, що займається аналізом російської пропаганди у всіх її аспектах та проявах. Команда проекту не лише виявляє випадки поширення дезінформації про події в Україні, а також досліджує її методи впливу на інші країни та регіони, такі як ЄС та колишні СРСР. З моменту свого заснування команда проекту постійно зростає, залучаючи медіапрофесіоналів, які обробляють та поширюють інформацію 14 мовами.

Контент проекту доступний на їхньому сайті, на місцевих телеканалах в Україні, у подкастах, радіопрограмах, газеті, а також у соціальних мережах. Важливо відзначити, що проект не має зв'язків та фінансової підтримки з боку уряду, тому це незалежна журналістська організація, основними цілями якої є верифікація інформації, підвищення медіаграмотності аудиторії та забезпечення чіткого розмежування між журналістикою фактів та пропагандою.

Також, проект запустив телеграм-бота для перевірки фейків. Цей бот, розроблений спільно з іспанською фактчекінговою організацією Maldita, є важливим інструментом у протидії поширенню дезінформації. Він дозволяє користувачам перевіряти інформацію в різних форматах - текстовому, аудіо та відео, а також надсилати зображення чи відео з описом потенційно фейкових новин. Особливість цього бота полягає в його здатності автоматично порівнювати надані користувачами дані з базою спростувань на сайті StopFake. Це забезпечує швидку та ефективну перевірку інформації та надання користувачам достовірної інформації. Крім того, бот допомагає в аналізі популярних фейків та допомагає команді зрозуміти, які фейки стають вірусними, щоб швидше реагувати на них та забезпечувати широкій аудиторії доступ до достовірної інформації.

У контексті публічного управління, StopFake виступає як інструмент для зміцнення інформаційної безпеки держави та підвищення рівня обізнаності громадян. Ініціатива демонструє важливість незалежних медійних організацій у підтримці прозорості, підзвітності та демократичних принципів, що є критично важливим для сталого розвитку суспільства [33].

Також, є проект з підвищення медіаграмотності «Фільтр», який запустило Міністерство культури інформаційної політики у 2021 році. На нашу думку, це найбільш неефективний проект. Мета даного проекту є створення умов для того, щоб кожен мав необхідні знання та навички для розрізнення між правдивою інформацією та дезінформацією, маніпуляціями та фейками. Це дозволило б створити більш обізнане та захищене суспільство, яке здатне адекватно реагувати на виклики, що ставлять перед ним сучасні інформаційні технології та медіа. Крім того, метою проекту є також сприяння формуванню критичного мислення та розвитку критичної обізнаності серед громадян. Це не лише допоможе у виборі правильної інформації, але й зробить їх більш відповідальними споживачами медіа контенту, а також активними учасниками суспільного діалогу. Шляхом проведення комплексу заходів, одним з яких є освітня діяльність, яка включає проведення тренінгів, семінарів та лекцій з медіаграмотності. Це дозволяє поширити усвідомлення про важливість критичного мислення та навичок аналізу інформації серед широкого загалу. Крім цього, проект розглядає можливість розвитку інформаційних ресурсів, таких як онлайн-платформи з матеріалами про медіаграмотність – це допомагало б зробити знання доступними для широкого кола людей та сприятиме їхньому самостійному навчанню.

Також, важливим елементом є співпраця з медійними організаціями та іншими партнерами для створення та поширення вірогідних та достовірних інформаційних ресурсів. Цей проект розробив мапу таких ресурсів. А ще така співпраця відбувається у формі діалогу в різних вимірах взаємодії, на різних конференціях, офлайн платформах тощо.

Висновки до розділу 2

У підрозділі 2.1 ми розглянули український контекст у сфері протидії дезінформації. Проаналізувавши поточний стан, ми виявили ряд важливих викликів, які стоять перед країною. Серед них можна відзначити поширення дезінформації та фейків, як засіб впливу на суспільство, особливо в умовах зростання цифрових технологій та розвитку соціальних мереж. Розглянули рейтинги за індексами медіаграмотності та свободи преси надають можливість оцінити рівень доступу громадян до об'єктивної та незалежної інформації, а також ступінь свободи для журналістів у виконанні своєї професійної діяльності.

У підрозділі 2.2 ми розглянули законодавчі та регулятивні механізми протидії дезінформації в Україні. Під час аналізу виявлено кілька проблем, зокрема недостатня ефективність та чіткість формулювань законів, що може ускладнювати їх реалізацію в практиці, недостатня координація між органами влади та потреба у посиленому моніторингу та контролі за дотриманням законодавства в цій сфері.

У підрозділі 2.3 ми розглянули інституціональні механізми протидії дезінформації в Україні. Зокрема Стратегію інформаційної безпеки, та урядові організації Центр комунікації та інформаційної безпеки та Центр протидії дезінформації.

У підрозділі 2.4 ми розглянули державну ініціативу «Фільтр» та за підтримки громадської організації ініціативу «Stopfake». Та проаналізувавши зміст цих ініціатив, зробили певні висновки.

РОЗДІЛ 3

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРАЩИХ ПРАКТИК В ПРОТИДІІ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

3.1. Аналіз зарубіжного досвіду у протидії дезінформації

Зважаючи на постійний розвиток та швидкі зміни в сфері медіа та інформаційних технологій, проблема дезінформації стає все більш актуальною як на світовому рівні, так і в Україні. В сучасному інформаційному середовищі, насиченому різноманітними джерелами інформації, важливо не лише забезпечити доступ до об'єктивної та достовірної інформації, але й ефективно протидіяти поширенню дезінформації. З цією метою, важливо дослідити та проаналізувати досвід інших країн у протидії дезінформації, зокрема кращі законодавчі акти, практики та стратегії, що використовуються у різних країнах Європи.

Країни Північної Європи, такі як Швеція, Норвегія, Фінляндія та Данія, відомі своєю розвиненою системою протидії дезінформації. Вони вирізняються високим рівнем свободи слова та прозорості, що дозволяє журналістам працювати незалежно та професійно. Крім того, жителі цих країн мають високий рівень освіти та за показниками, раніше згаданий рейтинг Media Literacy Index 2023 інформаційної грамотності, що робить їх менш вразливими до дезінформації [23, с. 7]. (Див. Додаток А)

Ці країни активно розвивають стратегії боротьби з дезінформацією, що стало особливо актуальним у зв'язку з інформаційними атаками, спрямованими на спотворення геополітичних рішень. Наприклад, Фінляндія та Швеція, у період подачі заявки на членство в НАТО, стали об'єктами масштабної дезінформаційної кампанії, яка використовувала широкий арсенал засобів для впливу на громадську думку та політичні процеси. Ці кампанії, в основному, орієнтовані на створення негативного сприйняття відносно вступу цих країн до альянсу, використовували маніпулятивні прийоми, такі як, створення страхів перед втратою незалежності та підкоренням інтересам інших держав.

Варто зазначити, що саме через відсутність законодавчих актів та політики щодо боротьби з дезінформацією відкриваються двері для потенційного впливу дезінформаційних кампаній на суспільство. Але роль незалежних медіа та розвинену культуру інформаційної грамотності у Фінляндії допомагають зменшувати вплив дезінформації. Крім того, активна громадська дискусія та залучення до політичного процесу сприяють формуванню стійких поглядів на важливі питання національної безпеки та зовнішньополітичної стратегії країни. Існують деякі закони, які можуть бути застосовані у випадках протидії дезінформації. Наприклад, Закон про використання свободи слова в масовій комунікації "Laki sananvapauden käytämisestä joukkoviestinnässä", що передбачає видалення неправдивої інформації з газет або вебсайтів [34]. Також, у деяких випадках мова ворожнечі або дезінформація можуть бути покарані відповідно до закону про боротьбу з етнічною агітацією.

Хоч у Швеції немає спеціальних законів, спрямованих безпосередньо на протидію з дезінформації, проте, свобода слова є однією з основних цінностей, що добре захищена Конституцією. Це надає громадянам широкі права на висловлення своїх поглядів. Незважаючи на це, існують відповідні положення, наприклад, в кримінальному кодексі, Закони проти клепу, розпалювання міжнаціональної ворожнечі, агітації та підбурювання до заклоту можуть бути застосовані у випадках, коли інформація спричиняє ворожість між групами або підштовхує до насильства. Також існують державні органи спрямовані на протидію дезінформації, пропаганді та інформаційним операціям. Агентство психологічного захисту Psychological Defence Agency, відкрите у січні 2022 року, має повноваження на виявлення та боротьбу з неправдивою інформацією [35]. Необхідно зазначити, що демократичні принципи обмежують їхню діяльність, забороняючи моніторинг внутрішніх акторів. Таким чином, їхня діяльність зосереджена переважно на зовнішніх ініціативах та кампаніях.

Уряд Нідерландів розробляє стратегії та запроваджує освітні компоненти. Таким чином, була оновлена Загальнодержавна стратегія з метою ефективної боротьби з дезінформацією "Government-wide strategy for effectively tackling

disinformation". Вона визначає важливі аспекти, спрямовані на зменшення впливу дезінформації та інформування суспільства про питання національної безпеки, громадського здоров'я, соціальної та економічної стабільності, а також контроль виконання цієї стратегії [36]. Окрім цього ключовим кроком у цьому напрямку стала створення сайту isdatechtzo.nl був у 2008 році за дорученням та фінансової підтримки Міністерства внутрішніх справ і королівських відносин. Ця інтерактивна платформа розроблена мережею "Netwerk Mediawijjsheid", яка є ініціативою з медіаграмотності Міністерства освіти, культури та науки. На сайті користувачі можуть отримати практичні поради щодо оцінки цінності інформацію та розпізнання фейкових новини, надаючи інструменти для перевірки надійності повідомлень [37].

Уряд Нідерландів у 2021 році розробив Кодекс прозорості політичної реклами в Інтернеті "Dutch Code of Conduct Transparency Online Political Advertisements", щоб запобігти поширенню оманливої інформації під час виборів. Цей кодекс є добровільним і відкритим для всіх політичних партій та онлайн-платформ. Його метою є розв'язання проблем прозорості виборів та дезінформації в цифровому просторі. Він надає конкретні вимоги щодо прозорості відправника, вартості та охоплення реклами під час виборчої кампанії. Кодекс закликає політичні партії до уникнення публікації оманливих повідомлень та відмови від іноземного фінансування для реклами [38].

Франція має довгу історію законодавства, спрямованого на захист свободи преси та боротьбу з дезінформацією. Закон про свободу преси від 1881 року встановив правові обмеження для медіа за правопорушення, такі як наклеп та расистські заяви. Таким чином, в статті 23-24 зазначено, що в разі словесної або візуальної агітацію в громадських місцях або через медіа особа, яка провокує такі заклики, отримує штраф 45 тис. євро та позбавлення на один рік. Згодом цей закон розширився, зокрема визначенням неправдивих новин, встановивши відповідальність за їх поширення. Закони про довіру до цифрової економіки, полягає обмежені свободи слова у разі якщо така інформація посягає на цінності людської гідності, прав інших людей, громадського порядку або

національній безпеці. Крім цього, Закон про маніпулювання інформацією, прийнятий у 2018 році, розширює відповідальність на онлайн-платформи та надає механізми для швидкого реагування на неправдиву інформацію під час виборчих кампаній. Це робиться із поданням судового позову на блокування відповідної публікації, але не пізніше трьох місяців з початку оприлюднення, суддя повинен розглянути справу упродовж 48 годин та прийняти рішення щодо її видалення.

"Arcom" є французьким державним регуляторним органом для аудіовізуальних та цифрових комунікацій, створеним у 2022 році шляхом об'єднання Вищого регуляторного органу для телебачення та радіо "Conseil supérieur de l'audiovisuel" та Вищого органу з розповсюдження творів і захисту прав в інтернеті "Haute Autorité pour la diffusion des œuvres et la protection des droits sur l'Internet". Його місія охоплює захист аудіовізуальних творів, боротьбу з піратством та розвиток легального споживання контенту. Arcom контролює засоби боротьби з дезінформацією та ненавистю в інтернеті. Він також виступає в ролі гаранта відповідності контенту нормам щодо захисту неповнолітніх, організації виборчих кампаній, реклами та представлення суспільства в його різноманітності. Arcom виконує не лише регулятивні, але й контрольні функції, застосовуючи положення різних законодавчих актів, спрямованих на забезпечення безпеки та розвитку цифрової сфери [39].

Положення австрійського Закону про медіа визначають не лише обов'язки журналістів та захист свободи медіа, але й регулюють випадки, в яких за наклеп та висміювання можуть оштрафувати. Саморегулювання грає значну роль в Австрії, де більшість якісних медіа та журналістських асоціацій дотримуються етичного кодексу, встановленого Австрійською радою з питань преси. Ініціатива саморегулювання приймає та розглядає скарги на опублікований контент, перевіряє його на відповідність кодексу та приймає рішення, що можуть включати видалення неправдивої інформації. Ці рішення є публічно доступними, але не мають судової сили або наслідків для видавців чи журналістів. Точність і перевірка фактів є ключовими вимогами кодексу, а

непідтвержені звинувачення не повинні публікуватися без спроби вислухати опонента [40].

У Німеччині відсутній окремий закон, присвячений дезінформації, але Закон про удосконалення правозастосування в соціальних мережах встановлює механізми для боротьби з незаконним контентом, включно з фейковими новинами. Він дозволяє видаляти з соціальних мереж різноманітні види неправдивої або незаконної інформації, такі як образи, зловмисні плітки, наклеп, публічне підбурювання до злочину, розпалювання ненависті та інше. Адміністратори платформ повинні видаляти такий контент впродовж 24 годин після фіксування його наявності з боку користувачів. Крім того, у Німеччині існує стаття Кримінального кодексу, яка карає розпалювання ненависті, а застосувати її можуть до тих, хто поширює дезінформацію або антисемітські висловлювання [41].

В Іспанії у 2022 році, був винесений перший вирок за поширення дезінформації та розпалювання ворожнечі. Користувач опублікував відео, в якому показав напад і звинуватив у його скоєнні неповнолітнього іноземця. Суд виніс покарання у цій справі у вигляді 15 місяців ув'язнення та штрафу у розмірі 1620 євро. Це відновило дискусію про кримінальну відповідальність за поширення дезінформації. В цій країні дезінформація має різний юридичний характер і може призвести до різних наслідків, залежно від контексту і намірів. Це може включати злочини на ґрунті ненависті, проти моральної недоторканності, для загрози громадському порядку, образи чи наклеп, а також злочини проти здоров'я населення, шахрайство та вторгнення. Книга «Боротьба з дезінформаційними кампаніями у сфері національної безпеки: пропозиції громадянського суспільства» була опублікована у вересні 2022 року та є ініціативою державно-приватної співпраці, яку започаткував Департамент національної безпеки (DSN). Мета книги полягає у зібранні думок експертів громадянського суспільства та представників державної адміністрації для спільної роботи над виявленням викликів, що створюють кампанії з дезінформації у галузі національної безпеки. Ця книга є результатом спільної

дискусії, в якій охарактеризовано всі важливі аспекти, та було почуто різні сторони. А це в свою чергу, допомагає уряду примати та знаходити найвдаліше рішення, яке задовольнить усі сторони цього процесу [42].

У Португалії Закон № 15/2022, прийнятий 11 серпня, спрощує режим захисту від дезінформації та гарантує його відповідність з Європейським планом дій проти дезінформації, з метою захисту суспільства від осіб, які створюють, репродукують або поширюють меседжі, що вважаються дезінформацією. Також є дослідницький центр "Communication Observatory", головним завданням якого є дослідження та аналіз медіа та соціальних комунікацій. Вони проводять дослідження, як в рамках Обсерваторії, так і через національні та міжнародні партнерства [43].

Отже, аналізуючи зарубіжний досвід можна виокреми певні тенденції, які спостерігаються у країнах Європи. Спільними рисами протидії дезінформації у зазначених країнах є використання правових механізмів, розвиток інформаційної грамотності та залучення громадян до активної участі в політичних процесах. Відмінності ж полягають у специфічних підходах до регулювання медіа, застосуванні санкцій та ролі саморегулювання у медіапросторі.

3.2. Перспективи впровадження кращих практик в Україні

Розвиток медіаграмотності є критичним елементом у боротьбі з дезінформацією та підвищенням рівня суспільної обізнаності. Враховуючи європейський досвід, Україна має значні можливості для впровадження ефективних освітніх програм, які сприятимуть критичному мисленню та розумінню інформаційних процесів. Ключовими аспектами такого впровадження можуть стати розширення освітніх ініціатив для різних вікових груп, активна роль громадських організацій та залучення міжнародної підтримки.

Одним із найважливіших кроків у цьому напрямку є інтеграція медіаграмотності до шкільної програми, оскільки вже з дитинства необхідно

розвивати цю навичку, через те що, вже у ранньому віці діти починають користуватися інтернетом так і гаджетами в цілому. Через це, заданням школи і вчителів сприяти розвитку цієї навички. У 2018 році відбулася перша презентація проекту, для середніх шкіл, «Вивчай та розрізняй» за ініціативи Міністерства освіти та науки та Академії української преси. За своєю суттю це проекти представлений у вигляді навчально-методичних матеріалів для 8-10 класів, з таких предметів як: мистецтво, українська мова та література, історія України та всесвітня. Завдяки цьому курсу діти навчаються визначити неправдиві новини, розрізняти факти та судження та ідентифікувати мову ворожнечі, шляхом інтеграції практичних завдань у існуючі шкільні предмети [44].

Але молодь яка не мала змоги навчатися за часів «Нової української школи» немає таких знань та навичок. Тому необхідно створювати освітні програми для молоді, які вже є в Україні, але для їх ефективності необхідно заохочувати до їх вивчення. Український проект з медіаграмотності «Фільтр» розробив посібники та онлайн курси. Але ці ініціативи, які зроблені цим проектом не набирають бажаної аудиторії. Для цього необхідно застосовувати PR - технології та налагоджувати комунікацію та співпрацю зі коледжами, університетами, або громадськими організаціями, які займаються просвітницькими проектами. Та організувати спеціальні курси та тренінги для студентів, і не тільки. Наприклад, університети можуть пропонувати курси з медіаграмотності в рамках своїх програм, а громадські організації – проводити семінари та майстер-класи для різних верств населення. Важливим аспектом є доступність цих освітніх програм, тому варто забезпечити їх проведення не лише у великих містах, але й у сільських та віддалених регіонах. А для цього необхідно розширити та змотивувати фінансовий розвиток таких проектів.

Але в Україні також є суттєва проблема у сфері медіаграмотності у людей похилого віку. Вони так само є частиною інформаційного простору але канали поширення можуть відрізнятися від молоді. Тому необхідно розробити брошури для безкоштовного розповсюдження «основи медіаграмотності» та залучити

співпрацю з різними відомствами, які б з могли поширювати. Також ми пропонуємо розробити візуальні матеріали, які б розкривали цю тему, та транслювати їх по телебаченню.

Зважаючи на успішний досвід європейських країн, в Україні можна впровадити інтерактивні платформи та онлайн-ресурси, які б сприяли підвищенню медіаграмотності серед населення. Наприклад, як у Нідерландах, де існує платформа isdatechtzo.nl, можна створити український аналог, який би надавав практичні поради щодо оцінки достовірності інформації та розпізнавання фейкових новин. Так, в Україні є урядові організації, які займаються аналізом дезінформації, але такі ресурси не несуть жодної просвітницької користі, вже існує певний алгоритм та розпізнавання дезінформацію, але цьому необхідно навчати суспільство. Такий ресурс може містити інтерактивні інструменти для перевірки інформації, навчальні відео, тести та інші матеріали, що допомагатимуть користувачам розвивати навички критичного мислення. Ця краща практика є успішною тому що люди отримують певний фідбек, та в подальшому розвивають критичне мислення та необхідні навички.

Окрім цього, можна впроваджувати спеціальні програми для журналістів та медіапрофесіоналів, які б підвищували їхню кваліфікацію у сфері медіаграмотності та боротьби з дезінформацією. Це можуть бути курси підвищення кваліфікації, семінари та воркшопи, які проводитимуться як на національному, так і на міжнародному рівні. Залучення іноземних експертів та обмін досвідом з іншими країнами сприятиме розвитку українських медіа та підвищенню їхньої здатності протидіяти дезінформації.

На завершення, розвиток медіаграмотності в Україні є важливим кроком у боротьбі з дезінформацією та забезпеченні інформаційної безпеки. Впровадження комплексного підходу ініціатив сприятиме формуванню критично мислячого суспільства, здатного протистояти інформаційним загрозам. Використання найкращих практик та адаптація їх до національного контексту

дозволить Україні успішно впровадити медіаграмотність як невід’ємну частину освітньої системи та суспільного життя.

Висновки до розділу 3

У підрозділі 3.1 ми розглянули міжнародний досвід протидії дезінформації, проаналізували законодавчі акти, які регулюють цей процес. Розглянули організації, які виконують певні функції, які діють в інтересах сприяння медіаграмотності. Прийшли до висновку, що необхідно запроваджувати комплексний підхід протидії дезінформації.

У підрозділі 3.2. ми надали рекомендації, на основі підрозділу 3.1., кращих практик європейського досвіду щодо розвитку медіаграмотності населення України.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Отже, боротьба з дезінформацією є однією з найбільших викликів для України у сучасному світі, що вимагає скоординованих зусиль на всіх рівнях суспільства. Тільки через спільні дії уряду, громадянського суспільства та міжнародних партнерів можна ефективно протистояти цій загрозі та забезпечити інформаційну безпеку країни.

На основі результатів, отриманих в ході дослідження, що засвідчують вирішення завдань та досягнення мети, нами було сформульовано такі висновки і практичні рекомендації.

1. Визначивши такі поняття, як «дезінформація», «пропаганда», «мізінформація» та «малінформація» ми сформували та визначили певні відмінності цих понять. Ці висновки можуть допомогти при розробці стратегій та механізмів їх протидії. Оскільки, прирівнюючи поняття, наприклад такі, як «дезінформація» та «пропаганда», ми не можемо використати комплексний та цілеспрямований підхід до таких стратегій інформаційної безпеки, що в свою чергу, призводить до обмеження більш ефективно реагувати на різні типи інформаційних загроз та забезпечувати надійний захист інформаційного простору країни.

2. Проаналізувавши основні стратегії та принципи на яких ґрунтується Європейський Союз ми прийшли до висновку, що вони є вичерпними та важливим напрямком в якому має рухатися Україна, при розробці механізмів та стратегій протидії дезінформації.

3. Проаналізувавши законодавчі та регулятивні механізми протидії дезінформації в Україні, ми прийшли до висновку, що в законодавстві зовсім не прописано поняття дезінформація, та її головні аспекти за які можна було притягнути до відповідальності. Але з іншої сторони відштовхуючись від досвіду країн Європи, в яких здебільшого також не має прописаного закону, цей виклик, як дезінформація, можна вирішити за допомогою розвитку незалежного плюралістичного медіа та журналістів, які зможуть якісно виконувати свою

роботу, та розвитку медіаграмотності. Також ми пропонуємо, оскільки валову частку поширення дезінформації займає саме соцмережі, необхідно розробити регуляційний аспект цього явища.

Тож, ми пропонуємо:

– всім суб'єктам, це як одна особа або група осіб, які є власниками та поширюють візуальний контент, зазначати на тих онлайн платформах, які вони використовують: власне ім'я, або псевдонім, також імена редакторів, які також залучені у цей процес. Оскільки, багато хто з дослідників вважає, що ефективніше протидіяти їй, боротися не з самою дезінформацією, а з тими хто її поширює.

– обов'язковою вимогою, як і в журналістській діяльності, при використанні, якихось інформації або даних вказувати джерело, для того щоб можна було ідентифікувати кому вони належить. Якщо автор є анонімним, це також має зазначатися. Варто зауважити, що враховуючи статтю 30 ЗУ «Про телебачення та радіомовлення», не можна встановлювати відповідальність за оціночні судження, але ми пропонуємо встановити певні вимоги до того щоб зазначати, що такі судження є оціночними. Ці вимоги значно полегшать процес фактчекінгу та інформаційної гігієни суспільства загалом.

4. Проаналізувавши інституціональні механізми протидії дезінформації в Україні та їх роль у цьому процесі, ми прийшли до висновку, що державні ініціативи є вичерпними та обранні вектори стратегії мають успіхи. Державні установи виконують свої завдання, які були перед ними поставленні. На нашу думку, уряду необхідно більше приділити свою увагу саме регулятивним механізмам, окрім тих, що прописані в стратегії, та медіаосвіті.

5. Розглянувши ініціативи та програми протидії дезінформації в Україні ми прийшли до висновку, що ініціатива StopFake є успішною з багатьох причин. Оскільки, проект здобув міжнародне визнання серед медіа-професіоналів, що свідчить про його високу якість та впливовість у боротьбі з дезінформацією. Їхня команда постійно зростає з моменту заснування, залучаючи медіапрофесіоналів, які працюють з інформацією багатьма мовами. Це дозволяє

охоплювати широку аудиторію та підвищувати рівень медіаграмотності не лише в Україні, а й за її межами. Крім того, проект ініціював міжнародні дискусії щодо протидії дезінформації, що також підкреслює її значущість. StopFake залишається незалежною журналістською організацією, яка не отримує фінансової підтримки від урядових організацій України, що забезпечує об'єктивність та неупередженість у її роботі.

Також, розглянули проект медіаграмотності «Фільтр», але проаналізувавши ініціативи цього проекту, ми робимо висновок, що цей проект не є настільки ефективним, наскільки він мав би бути. Розглянувши їхню стратегію ми не побачили, якихось конкретних заходів, які б були релевантними до їх мети. Із досягнень можна виокремити наявність, для різної аудиторії (дітей, дорослого віку, батьків, людей з медіасфери та для державних службовців), лекцій, презентацій, онлайн курсів, відеоуроків, які так чи інакше сприяють розвитку медіаграмотності. Але дуже важко оцінити їхнє поширення у маси. Оскільки, переходячи на відеоуроки, можна побачити що ці відео подивилось до 5 тис. осіб, а на деяких кількість переглядів ще менша.

Також, цей проект проводить конференції, різні види обговорень, на нашу думку, це необхідні заходи оскільки, саме на таких платформах спеціалісти з різних сфер піднімають дискурсивні питання. Але питання залишається відкритим чи справді такі зустрічі, приносять якісь плоди. На нашу думку, задля більшої прозорості, необхідно розробляти звіти, інформація яких змогла б наштовхнути інших спеціалістів.

Проте, цей проект розробив мапу перевірних джерела інформації, але зовсім не зрозуміло за якими критеріями був відбір цих джерел. На нашу думку, проект, який хоче навчити громадян медіаграмотності та інформаційній гігієні, в першу чергу, має звертати увагу на такі речі.

6. Дослідивши різноманітні підходи та механізмів протидії дезінформації в країнах Європи, таких як Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Франція, Австрія, Німеччина, Іспанія та Португалія, досвід яких демонструє важливість комбінації різноманітних підходів для ефективного реагування та протидію

дезінформації. У кожній з цих країн спостерігається різноманітність законодавчих актів, саморегулювання медіа сфери, дослідницьких центрів та інших ініціатив, спрямованих на захист від дезінформації.

Зокрема, країни, які активно використовують саморегулювання та механізми саморегулювання, спостерігають позитивні результати у забезпеченні високих етичних стандартів та вирішенні суперечок щодо контенту. Країни, що приймають нові законодавчі акти та розвивають дослідницькі центри, також активно беруть участь у боротьбі з дезінформацією, шукаючи нові шляхи та інструменти для цього. В цілому, розглянуті країни демонструють важливість комплексного підходу до боротьби з дезінформацією, враховуючи їхній унікальний юридичний, політичний та культурний контекст.

7. Розглянувши європейський досвід ми прийшли до висновку, що європейські країни мають свій контекст проведення державних ініціатив. В українському контексті необхідно приймати такі рішення, які б допомагали у боротьбі з дезінформацією виходячи з конкретних завдань, оскільки, таким чином, можна оперативно та ефективно це робити. Необхідно розширити освітні ініціативи для різних вікових груп та масштабувати існуючі проекти, залучати національну і міжнародну підтримку для розширення впливу.

Впровадження інтерактивних платформ та онлайн-ресурсів, подібних до нідерландської isdatechtzo.nl, допоможе підвищити медіаграмотність серед населення. Такі ресурси можуть надавати практичні поради щодо оцінки достовірності інформації та розпізнавання фейкових новин, включаючи інтерактивні інструменти, навчальні відео та тести. А також, розробити програм для журналістів та медіапрофесіоналів, включаючи курси підвищення кваліфікації, семінари та воркшопи. Результатом буде суспільство з високим рівнем критичного мислення та здатністю протистояти дезінформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сінельнікова Т. Поняття інформатики Що таке інформація?. dl.nure.ua. URL: https://dl.nure.ua/pluginfile.php/468/mod_resource/content/3/content/content2.html.
(дата звернення 22.04.2024)
2. Інформація. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-12485> (дата звернення: 24.04.2024).
3. Поняття «технологія». Інформаційна технологія. Навчальний конспект. С. 3–10. URL: http://moodle.dk.rv.ua/pluginfile.php/770/mod_resource/content/1/АБТ%20Лекція%201.pdf (дата звернення: 25.04.2024).
4. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР: станом на 1 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр#Text> (дата звернення: 25.04.2024).
5. Гончарук Д., Українець К. Інформаційна війна в сучасному світі як засіб впливу. Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору : Всеукр. Науков – практ. конф. з міжнар. участю, м. Мелітополь, 20 квіт. 2018 р. Мелітополь, 2018. С. 41.
6. Учасники проєктів Вікімедіа. Маршалл Маклуен – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Маршалл_Маклуен#cite_note-й1-9 (дата звернення: 26.04.2024).
7. Учасники проєктів Вікімедіа. Інформаційна війна – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_війна (дата звернення: 25.04.2024).
8. Квятківська А. П. Нове обличчя війни, виклики та проблеми в Україні. Трактат сови: інформаційна війна: проблеми та наслідки. 2022. Студент. науково-практ. журн., II. С. 41–43. URL: <https://knote.edu.ua/file/MjIxNw==/fe9832bf5a0744a306bde47f52b7f193.pdf>.

9. Libicki M. What Is Information Warfare? : e-book. Washington : National Defense University. Available, 1995. 110 p. URL: <https://smallwarsjournal.com/documents/libicki.pdf>.
10. Марценко Н. С. Поняття та види інформаційних війн. Російсько - українська війна: право безпека, світ. : Міжнародно науково-практ. конференція, м. Київ, 29 квіт. 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 239–242. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/943/925>.
11. Мегель А., Яремчук М. Ворожі ІПСО Як визначити та протистояти?. Київ : Уакадемія укр. преси, 2022. 98 с. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/IPSO-Textbook.pdf>.
12. 2018 Code of Practice on Disinformation. Shaping Europe’s digital future. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2018-code-practice-disinformation> (date of access: 28.04.2024).
13. Драбюк С. Пропаганда та її види. шляхи протидії пропаганді. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. Т. 1. С. 153–157. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/258841/255602> .
14. САВЧУК В. А. Стратегії та інструменти інформаційно-психологічного впливу в російській гібридній агресії проти України. Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи : Міжнар. наук. конф., м. Харків, 15 груд. 2023 р. Харків, 2023. С. 186–289. URL: https://www.researchgate.net/publication/376768003_Strategii_ta_instrumenti_informacijno-psihologicnogo_vplivu_v_rosijskij_gibridnij_agresii_proti_Ukraini.
15. Інфоспротив: як протидіяти російській пропаганді за кордоном - спільнота медіа. Спільнота Медіа. URL: <https://spilnota.com.ua/yak-protydiyaty-rosiyskiy-propahandi-za-kordonom/> (дата звернення: 28.04.2024).

16. Троян С. О., Ткачук А. Т 76 : навч.-метод. посіб. для курсу “Основи медіаграмотності”. Умань, 2014. 128 с. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3797/1/Медіа.pdf>.
17. <https://jurliga.ligazakon.net/>. Оновлення кодексу ЄС щодо боротьби з дезінформацією: основні положення | ЮРЛІГА. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212519_onovlennya-kodeksu-s-shchodo-borotbi-z-deznformatsyu-osnovn-polozhennya (дата звернення: 29.04.2024).
18. Дунаєва Л. М. Дезінформаційні виклики під час російсько-української війни: політологічний аналіз. НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ПОЛІТИКУС». 2022. Вип. 5. С. 1–6. URL: http://politicus.od.ua/5_2022/11.pdf.
19. Фейк: Українські АЕС нібито можуть працювати лише на російському паливі. #DisinfoChronicle. Кремлівська дезінформація щодо військового наступу на Україну - Детектор медіа. URL: <https://disinfo.detector.media/post/ukrainski-aes-nibyto-mozhut-pratsiuvaty-lyshe-na-rosiiskomu-palyvi> (дата звернення: 04.06.2024).
20. Фейк: Українці нібито почали менше донатити. #DisinfoChronicle. Кремлівська дезінформація щодо військового наступу на Україну - Детектор медіа. URL: <https://disinfo.detector.media/post/ukraintsi-nibyto-pochaly-menshe-donatyty> (дата звернення: 12.05.2024).
21. Про нас - ГО «Детектор медіа». ГО «Детектор медіа». URL: <https://go.detector.media/about/> (дата звернення: 12.05.2024).
22. Наумова М. Індекс медіаграмотності українців: 2020–2023 четверта хвиля. Київ : ГО «ДЕТЕКТОР МЕДІА», 2024. 75 с. URL: <https://detector.media/doc/images/news/archive/2021/225738/prezentatsiya.pdf>.
23. Lessenski M., Brainova P., Belcheva D. The Media Literacy Index 2023. Open Society Institute – Sofia, 2023. URL: <https://osis.bg/wp-content/uploads/2023/06/MLI-report-in-English-22.06.pdf>.

24. | RSF. Bienvenue sur le site de Reporters sans frontières | RSF. URL: <https://rsf.org/en/classement/2023/europe-central-asia> (date of access: 24.04.2024).
25. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 15.05.2024).
26. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.05.2024).
27. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення: 16.05.2024).
28. Що стоїть за планом кремля «Майдан - 3» з дестабілізації України | Центр протидії дезінформації. Центр протидії дезінформації | Головна сторінка. URL: <https://cpd.gov.ua/main/shho-stoyit-za-planom-kremlya-majdan-3-z-destabilizacziyi-ukrayiny/> (дата звернення: 16.05.2024).
29. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про стратегію інформаційної безпеки" : Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 17.05.2024).
30. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року : Розпорядж. від 30.03.2023 р. № N 272-р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR230272?an=2>.
31. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. spravdi.gov.ua. URL: <https://spravdi.gov.ua/>. (дата звернення: 17.05.2024).
32. Питання Центру протидії дезінформації : Указ Президента України від 07.05.2021 р. № 187/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/2021#Text> (дата звернення: 17.05.2024).

33. Сєдих А. Як працює проєкт StopFake. medialab. URL: <https://medialab.online/news/stopfake/>. (дата звернення: 13.05.2024)
34. Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä: Laki of 13.06.2003. URL: [https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030460?search\[type\]=pika&search\[pika\]=julkaisu](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030460?search[type]=pika&search[pika]=julkaisu).
35. Psychological defence agency. Myndigheten för psykologiskt försvar. URL: <https://www.mpf.se/psychological-defence-agency> (date of access: 20.05.2024). .
36. Government-wide strategy for effectively tackling disinformation : of 23.12.2022. URL: <https://www.government.nl/documents/parliamentary-documents/2022/12/23/government-wide-strategy-for-effectively-tackling-disinformation>.
37. Ramsha Jahangir DISINFORMATION LANDSCAPE IN THE NETHERLANDS. Edmo belux, 2023. 10 p. URL: https://www.disinfo.eu/wp-content/uploads/2023/09/20230919_NL_DisinfoFS.pdf.
38. Dutch Code of Conduct Transparency Online Political Advertisement. Ministry of the Interior and Kingdom Relations. 2021. P. 1–5. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/news/news-pdfs/Dutch-Code-of-Conduct-transparency-online-political-advertisements-EN.pdf>.
39. Nicolas Hénin DISINFORMATION LANDSCAPEIN FRANCE. Edmo belux, 2023. 7p. URL: https://www.disinfo.eu/wp-content/uploads/2023/03/20230224_FR_DisinfoFS.pdf.
40. Claudia Schäfer DISINFORMATION LANDSCAPE IN AUSTRIA Edmo belux, 2023. 9 p. URL: https://www.disinfo.eu/wp-content/uploads/2023/03/20230224_FR_DisinfoFS.pdf
41. Raquel Miguel Serrano DISINFORMATION LANDSCAPE IN GERMANY Edmo belux, 2023. 7 p. URL: https://www.disinfo.eu/wp-content/uploads/2023/03/20230224_GER_DisinfoFS.pdf

42. Ana Romero Vicente. DISINFORMATION LANDSCAPE IN SPAIN Edmo belux, 2023. 8 p. URL: https://www.disinfo.eu/wp-content/uploads/2023/03/20230224_SP_DisinfoFS.pdf

43. Filipe Pardal. DISINFORMATION LANDSCAPE IN PORTUGAL Edmo belux, 2023. 7 p. URL: https://www.disinfo.eu/wp-content/uploads/2023/09/20230919_PT_DisinfoFS.pdf

44. osvita.ua.com | Медіаграмотність у школі. Ключові компетентності, форми та методи роботи. Видавництво «Шкільний світ». URL: <https://osvita.ua.com/2020/05/90017/> (дата звернення: 30.05.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Rank (1-41)	Country	Score (100-0)	Clusters (1-5)
1	Finland	74	1
2	Denmark	73	1
3	Norway	72	1
4	Estonia	71	1
5	Sweden	71	1
6	Ireland	70	1
7	Switzerland	67	1
8	Netherlands	64	2
9	Iceland	62	2
10	Belgium	61	2
11	Germany	61	2
12	Portugal	60	2
13	United Kingdom	60	2
14	Austria	59	2
15	Czech Republic	58	2
16	Spain	58	2
17	France	57	2
18	Latvia	55	2
19	Slovenia	55	2
20	Lithuania	54	2
21	Luxembourg	53	2
22	Poland	53	2
23	Slovakia	48	3
24	Italy	47	3
25	Croatia	45	3
26	Malta	45	3
27	Hungary	41	3
28	Cyprus	39	3
29	Greece	38	3
30	Ukraine	38	3
31	Serbia	33	4
32	Moldova	32	4
33	Montenegro	32	4
34	Romania	32	4
35	Bulgaria	31	4
36	Turkey	29	4
37	Bosnia and Herzegovina	24	5
38	Albania	23	5
39	North Macedonia	22	5
40	Kosovo	21	5
41	Georgia	20	5